رسول الله ﷺ وفرمايل

ليکوال: مولانا وحيدالدين خان

ژباړه: رحمت شاه فراز

کابل؛ ۱۴۰۴ل

کتاب پېژندنه:

کتاب: رسول اللهﷺ وفرمایل

لیکوال: مولانا وحیدالدین خان

ژباړه: رحمت شاه فراز

ډیزاین: محمدافضل ذاکر

پاڼو شمېر: ۱۲٤ مخه

چاپلړ: لومړی، ۱۴۰۴ل

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

بسم الله الرحمن الرحيم

لړ لیک

۰۰۱- د علم ارزښت ۱
۰۰۲- علم ترلاسه کړئ ۲
۰۰۳- د زدکړې مزاج ۳
۰۰۴- د علم خزانه ۵
۰۰۵- د علم ترلاسی.. ٦
۰۰٦- د علم ډالی ۷
۰۰۷- د علم لوړاوی ۸
۰۰۸- د علم خوندیتوب ۹
۰۰۹- علم د علم لپاره ۱۱
۰۱۰- بې ګټې علم.. ۱۲

۰۱۱- وده کوونکی شخصیت ۱۲
۰۱۲- له پوهېدونکي پوښتنه کول ۱۳
۰۱۳- د خدای په نعمتونو کې غور او فکر ۱۴
۰۱۴- غور او فکر ۱۵
۰۱۵- علمي خاکساري ۱۶
۰۱۶- تعليم او تربيه ۱۷
۰۱۷- علم او سنجيدگي ۱۸
۰۱۸- د علم زياتوالی ۲۰
۰۱۹- بې ځايه پلمه ۲۱
۰۲۰- له زړه نه پوښتنه کول ۲۲
۰۲۱- د حکمت خبره ۲۲
۰۲۲- بلند همتي ۲۳
۰۲۳- تلپاتې عمل ۲۴
۰۲۴- د زمانې پوهه ۲۵
۰۲۵- باهدفه ژوند ۲۶
۰۲۶- گټه رسونه ۲۷
۰۲۷- په چوپتيا کې خلاصون ۲۹
۰۲۸- دوه ببلې ځانگړنې ۳۰

۰۲۹- په صبر سره بریا.......................۳۲
۰۳۰- له ډغرو وهلو ډډه کول...............................۳۲
۰۳۱- له ځانه تېښته وګورئ.........................۳۳
۰۳۲- روانه زمانه ۳٤
۰۳۳- ناهیلي نه.............................۳٦
۰۳۴- غوره اخلاق.................................۳۷
۰۳۵- بې نفسه انسان ۳۸
۰۳٦- بدۍ له منځه وړل.........................۳۹
۰۳۷- ګناه څه ده؟ ٤۰
۰۳۸- د ګاونډي حق ٤۱
۰۳۹- په کوچنیانو شفقت او د لویانو درناوی ٤۲
۰٤۰- په ژمنه درېدل ٤۳
۰٤۱- د احسان بدله...................................٤٤
۰٤۲- د نورو په غم نه خوشالېدل ٤٥
۰٤۳- ښه ګمان ساتل..............................٤٦
۰٤٤- احسان منل..٤۷
۰٤٥- له تېروتنې وروسته پښېماني...........................٤۹
۰٤٦- د وجدان غږ ٥۰

۰۴۷- امانتونه سم وسپارئ ۵۱
۰۴۸- سوله ییز کلچر ۵۲
۰۴۹- سوله ییز ذهنیت ۵۳
۰۵۰- سوله ییز ښاري ۵٤
۰۵۱- له زیانه ځان وژغورئ ۵٦
۰۵۲- ډېر لوی ځواک ۵۷
۰۵۳- سوله بهتره ده ۵۸
۰۵۴- ټولنیز خدمت ۵۹
۰۵۵- ټول انسانان یو دي ٦۰
۰۵٦- د مشورې ارزښت ٦۱
۰۵۷- خبرې بندول نشته ٦۳
۰۵۸- له منلو مخکې پلټنه ٦٤
۰۵۹- ټول انسانان ورونه، ورونه ٦۵
۰٦۰- درې حرام شیان ٦٦
۰٦۱- هر کس مسؤل دی ٦۷
۰٦۲- له هر یوه سره مرسته ٦۸
۰٦۳- نرمه رویه ٦۹
۰٦٤- د رحم فورمول ۷۰

٠٦٥- خپلمنځي درناوی........................... ٧٢
٠٦٦- مذهبي درناوی ٧٣
٠٦٧- په دښمن کې ملګری........................ ٧٤
٠٦٨- له نرمي نه بې برخې ٧٥
٠٦٩- د ساده‌ګي اهمیت............................ ٧٦
٠٧٠- د پاکوالي ارزښت........................... ٧٧
٠٧١- د منځ لاره ٧٨
٠٧٢- په عاجزي کې بلندي ٧٩
٠٧٣- بې ځایه لګښت نه............................ ٨١
٠٧٤- اجتماعي برکت ٨٢
٠٧٥- د انصاف تقاضا ٨٣
٠٧٦- له حق نه زیات نه اخیستل................... ٨٤
٠٧٧- د نورو لپاره هم د ځان په څېر ٨٥
٠٧٨- اقتصادي خپلواکي ٨٦
٠٧٩- رزق د خدای له لوري......................... ٨٨
٠٨٠- قناعت... ٨٩
٠٨١- سوال نه کول ٩٠
٠٨٢- د تجارت لویه برخه ٩٢

۰۸۳- د زحمت مړی.......................... ۹۳
۰۸۴- په ژبې بنديز ۹٤
۰۸۵- د غيبت کفاره........................ ۹۵
۰۸٦- جامع نصيحت ۹۵
۰۸۷- صبر او اعراض......................... ۹۷
۰۸۸- يو طرفه زغم.......................... ۹۸
۰۸۹- د مخ گرځولو تگلاره ۹۹
۰۹۰- په صبر کې بريا ۱۰۰
۰۹۱- په واړه شر قناعت ۱۰۱
۰۹۲- د زغم په مټ دفاع ۱۰۲
۰۹۳- غوسه نه.............................. ۱۰۳
۰۹۴- د غوسې حل لاره ۱۰٤
۰۹۵- له شيطان نه پناه وغواړئ................. ۱۰٦
۰۹٦- زورور څوک........................... ۱۰۷
۰۹۷- په سختي کې اساني ۱۰۷
۰۹۸- د اسانې لارې انتخاب.................... ۱۰۹
۰۹۹- په ناخوښو کې خير ۱۱۰
۱۰۰ يوه دعا............................... ۱۱۲

۰۰۱- د علم ارزښت

د اسلام پیغمبرﷺ په ۵۷۰ز کې د عربو په مکې ښار کې نړۍ ته راغی. په ٦١٠ز کې یې چې عمر څلوېښت کاله شو، نو الله تعالی نبوت ورپېرزو کړ. د خدای له لوري لومړنی وحي دا وه، چې «ولوله! د خپل هغه رب په نامه چې پیدا یې کړ. د وینې له ټوټې یې انسان پیدا کړ. ولوله! او ستا رب ډېر مهربان دی. هغه چې په قلم سره یې ښوونه وکړه.» (العلق)

حقیقت دا دی، چې علم د ټولو انساني پرمختګونو د پیل ټکی دی. الله تعالی انسان له ظاهري پلوه د حیوان په بڼه پیدا کړی دی. خو انسان ته یې یوه ځانګړې وړتیا وربښلې او

هغه د انسان ذهن دی. انساني ذهن ته بې اندازې غیرعادي وړتیا ورکول شوې ده. د دې وړتیا راژوندي کول علم او پوهه غواړي. د علم په مټ انساني ذهن وده مومي او ورو په ورو اعلی درجو ته لوړېږي.

د علم په مرسته انسان د تاریخ پوهه ترلاسه کوي. د فطرت رازونو ته لاره مومي. د شیانو له ظاهر نه تېرېږي او حقیقت ته یې رسېږي. د علم دا ارزښت د یوه انسان لپاره هم همدومره مهم دی څومره چې د بل انسان لپاره د اهمیت وړ دی.

۰۰۲- علم ترلاسه کړئ

نبي کریم ﷺ وفرمایل: «د علم ترلاسی په هر مسلمان سړي او مسلمانې ښځې فرض دی» دا حدیث په اسلام کې د علم ارزښت رابښیي. د خدای معرفت ته له علم پرته نه شو رسیدلی. د همدې لپاره د علم ترلاسی فرض ښودل شوی دی. علم د انسان شعور ته وده ورکوي. علم د انسان د ذهن

دریځې پرانیزي. له علم سره د فکر دایره پراختیا مومي. د علم په مټ انسان په ژورو حقایقو د پوهېدو وړتیا ترلاسه کوي او د نورو انسانانو د تجربو په اوږو خپل ذهني معیار لوړولی شي.

د مذهبي او روحاني ارتقاء لپاره علم د لزوم تر بریده ضروري دی. له علم سره د انسان ذهن پوخوالی مومي. د علم په مټ د فکري ارتقاء بهیر پیلېږي. له پوهې پرته نه انسان مقدس کتابونه لوستلی شي او نه د تاریخ او کایناتو په اړه خبرېدلی شي. پوهه انسان له حیواني پوړی راپورته کوي او انساني پوړی ته یې رسوي.

۰۰۳- د زدکړې مزاج

د دوهم خلیفه حضرت عمرؓ په اړه ویل کېږي چې ده به چې له هر چا سره ولیدل، نو یو نه یو څه به یې ترې زده کول. په بله ژبه به وواېو چې په عمرؓ کې به د زدکړې بهیر

(learning process) تل فعال و.

دا کار کله کېږي؟ هله کېږي، چې انسان له چا سره مخ کېږي، نو په پرانیستي ذهن ورسره وویني. هغه ته د ښوونې په ځای له هغه نه د زدکړې کوشش وکړي. د زدکړې د دې بهیر د ګټور جریان لپاره پکار ده چې انسان متعصب فکر ونه لري او د لویي احساس ورسره نه وي. د انسان مزاج دا وي، چې هر څه چې مخې ته راځي، سمدستي به غبږه ورکوم؛ چې کله زما تېروتنه راپه ګوته شي، نو سمدستي به د خپلې تېروتنې اعتراف کوم او سمون ته به يې مټې رانغاړم.

د زدکړې د بهیر په ګټور کولو کې به د ښوونکي نقش هم مهم وي، خو له هغه نه ډېر لاس په کې د زده کوونکي دی. په زده کوونکي کې چې سم مزاج څومره زیات وي، هماغومره به له نورو نه ترلاسی ورته اسانه وي. په دنیا کې هره شېبه د علم او عرفان باران ورېږي. یوازنی شرط دا دی، چې له انسان سره يې د ترلاسي ظرف موجود وي.

۰۰۴- د علم خزانه

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «پوهه د مؤمن ورکه ده، هر چیرې یې چې ومونډله، د مؤمن ده.» دا حدیث د علم افاقیت په ډاګه کوي. د دې معنا دا ده، چې پوهه چې هر چېرته او له هر چا سره وي، په یو شان د ټولو انسانانو برخه ده.

علم مشترکه خزانه ده. علم د چا اجاره نه ده، علم له هر ډول تعصباتو نه لوړ دی. علم د لمر په شان دی. د لمر په رڼا کې چې څومره حق د یوه انسان دی، هماغومره حق د بل انسان هم دی.

د علم په تړاو د افاقیت دغه تصور ډېر اړین دی. له دې تصور پرته د علم پرمختګ ناشونی دی. د علم خزانه دومره پراخه ده چې هر څومره ترې ولګول شي، بیا هم کمی په کې نه راځي. علم یو داسې ناپایه سمندر دی، چې د هر تږي تنده ورماتوي. خو خپله زېرمه یې بیا هم هماغومره پاتې

وي، څومره چې پخوا وه.

۰۰۵- د علم ترلاسی

نبي کريمﷺ وفرمايل: «علم ترلاسه کړئ ان که په چين کې هم وي» دا حديث راته ښيي، چې د علم په ترلاسي کې بايد هيڅ ډول تعصب او پلمه هم خنډ نه شي.

په پخوا زمانو کې د چين سفر له ستونزو ډک سفر ګڼل کېده. د همدې لپاره ويل شوي چې علم ترلاسه کړئ ان که په چين کې هم وي. دا په دې معنا ده، چې هر ډول ستونزې وزغمئ او علم ترلاسه کړئ، يوه شي ته هم په دې کار کې د خنډ په سترګه مه ګورئ. له علم پرته انسان د خامې اوسپنې غوندې دی. دا علم دی چې له انسان نه فولاد جوړوي. د ژوند په ساده خبرو انسان بې علمه هم پوهېدلی شي. خو د ژوند ژورو ته کوزېدل له علم پرته ناشونی دی.

له دې حدیث نه ښکاري، چې د علم لپاره سفر کول اړین دی. له سفر پرته په علم کې لویه زیاتونه نه پیښېږي. سفر د انسان ذهني افق ته وده ورکوي. سفر انسان له ځایي پوهې نه نړیوالې پوهې ته رسوي.

۰۰۶- د علم ډالۍ

نبي کریمﷺ وفرمایل: «هېڅ پلار خپل اولاد ته له تعلیم نه غوره ډالۍ نه ده ورکړې.» بله هره ډالۍ مهالنۍ وي خو علم یوه داسې ډالۍ ده، چې هېڅ کله پای نه مومي. د هر انسان لومړنی ښوونځی خپله کورنۍ وي. د دې ښوونځي ښوونکي مور او پلار وي.

دا حدیث مو په یوه وخت کې په دوو خبرو پوهوي. یو دا چې مور او پلار باید لومړی په خپله تعلیم یافته وي ځکه مور او پلار چې تعلیم ونه لري، نو نه به د علم په اهمیت پوه شي او نه به د اولادونو په تعلیم کې خپله دنده سرته ورسولی شي.

بله خبره دا ده، چې کورنۍ د ماشوم لپاره یوازې د پالنې ځای نه دی، د ماشوم د تعلیم او تربیې زانګو هم ده. هره کورنۍ د ښوونې او روزنې یوه اداره بویه. له دې پرته هره کورنۍ نیمګړې او نیمکله کورنۍ ده، نه په پوره معنا کامله کورنۍ.

۰۰۷- د علم لوړاوی

د اسلام پیغمبر وفرمایل: «د شهید له وینې نه هم د عالم د قلم سیاهي ډېره غوره ده.» دا حدیث راته ښيي، چې د علم لوړاوی او عظمت له نورو ټولو شیانو ډېر دی.

د دې وجه دا ده، چې علم په ذهن پورې تعلق نیسي. په علم سره ذهن روغتیا مومي، ذهني سوچ ته وده ورکوي، د علم له امله ذهن په چارو ډېر ښه پوهېدلی شي او په ډېر بهتر انداز کې د پلان جوړولو وړتیا ترلاسه کوي.

ټول بدني بهیرونه محدود بهیرونه دي. خپل ټاکلي حد ته

چې ورسېږي، بدني بهير هم دربېږي. خو د علم خبره بیا فرق کوي. هغه انسان چې علم یې ترلاسه کړی وي، د هغه شخصیت تر نامحدودو حدونو پراختیا مومي. دا ډول انسان د ټولو قیدونو له پاسه د فکر کولو جوګه وي او یو داسې انسان ترې جوړ شي، چې هېڅ څوک یې نه شي لاندې کولی. هغسې چې علم حد نه لري، همداسې هغه انسان هم کوم حد نه لري، چې د علم شتمني یې لاسته ورغلې وي.

۰۰۸- د علم خوندیتوب

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «علم د کتابت په مټ خوندي کړئ.» د دې معنا دا ده، چې په خپل ذهن کې شته پوهه د کاغذ سینې ته وسپارئ. په دې ډول به پوهه په خپل درست حالت کې د تل لپاره خوندي شي.

د دې لاربشوونې یو اړخ دا دی، چې علم د کتابونو پاڼو ته ولېږدول شي. په هره علمي موضوع کتابونه چمتو شي. علم

د انساني ذهن له چوکاټونه راووځي او د کتابتونونو د الماریو زينت وګرځي.

د دې حديث بله بڼه ډايري هم ده. په دې حالت کې به د دې لارښوونې پيروي دا وي، چې هر انسان خپله يوه ډايري ولري او د خپلې هرې ورځې مطالعه او تجربه په لنډو ټکو کې د نېټې له مخې نوشته کړي. په دې سره به د انسان د علمي سفر يو بشپړ ورځليک چمتو شوی وي.

دا ډايري به د انسان د ورځني ذهني سفر يو لاسوند وي، د خپل احتساب يوه اغېزناکه ذريعه به يې وي. انسان به د خپلې ډايري په مټ د خپلې ماتې او بريا جاج اخيستلی او د خپلې اصلاح چاره کولی شي. په دې ډول به يې ډايري د شخصيت د ارتقاء يوه ذريعه وګرځي.

۰۰۹- علم د علم لپاره

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «له زانګو نه تر ګوره پورې علم ترلاسه کړئ.» له دې نه ښکاري چې تعليم د لنډمهالې ګټې يا لنډمهالې دندې لپاره نه کېږي، بلکې يو همېشنی بهير دی، چې د انسان له زوکړې نه د هغه تر مرګه پورې دوام مومي. نو په دې حساب علم په خپل ذات کې مطلوب دی. د علم اصلي مقصد د انسان شخصيت جوړونه ده او دا لنډمهالی کار نه دی، يو مسلسل بهير دی. په هر حال او هر ځای کې به مدام روان وي.

د علم يا تعليم اصلي مقصد د شعور بيدارول دي، تر څو د دوو شيانو ترمنځ په فرق پوه شي. هېڅ کله په محدود سوچ کې ښکېل نه شي. ذهن يې هېڅ کله د جمود ښکار نه شي. علم د انساني شخصيت خواړه دي. هغسې چې جسم له مادي خوړو پرته له کاره غورځي، همدغسې انساني شخصيت هم له علم پرته ناقص کېږي. او ناقص شخصيت په دې

دنیا کې هېڅ کله کوم لوی کار نه شي کولی.

۰۱۰- بې ګټې علم

د اسلام پیغمبر به دا دعا کوله «اللّٰهُمَّ انی اعوذبک من علم لاینفع» یانې اې خدایه، زه له بې ګټې علم نه تاته پناه دروړم. ګواکې علم هماغه علم دی، چې د انسانیت لپاره ګټور وي، هغه علم چې د انسانیت لپاره ګټور نه وي، هغه علم مطلوب نه دی. د داسې علم ترلاسې ته وخت ورکول چې رښتینې ګټه نه لري، د وخت بربادول دي.

۰۱۱- وده کوونکی شخصیت

په قرآن‌کریم کې د رښتیني انسان په مثال کې نیالګی راوړل شوی دی. هغسې چې نیالګی په ونې بدلېږي، د انسان شخصیت هم همدغسې وده کوي. تر دې چې د ګورې ونې په څېر په یوه پرمختللي شخصیت بدلېږي. انسان

د کوچني ماشوم په بڼه دې دنيا ته راځي. بيا ورو په ورو وده کوي او بشپړ انسان ترې خېژي. دا خو د بدني ودې معامله ده. د انسان ذهن هم په همدې ډول ترقي کوي. دا وده د فکري بهير (thinking process) په مټ جريان مومي. که دا فکري بهير په روغ حالت کې دوام وکړي، نو د انسان ذهن هم د تکامل هغه مقام ته رسېږي، چې د انسان جسم ورته رسيږي.

۰۱۲- له پوهېدونکي پوښتنه کول

په قرآن کريم کې ويل شوي دي «که تاسو نه پوهېږئ، نو له پوهېدونکو پوښتنه وکړئ.» ياني نه پوهېدونکي دې له پوهېدونکو وپوښتي او په دې ډول به نه پوهېدونکی په پوهېدونکي بدل شي. خلک عموما پوښتنه کول نه خوښوي. هغوی فکر کوي، چې د پوښتنې معنا د دې خبرې اعتراف دی، چې ته پوهېږې او زه نه پوهېږم. دا وژونکی عادت دی.

سالم عادت دا دی، چې سوال کولو ته هم د قاموس یا دایرة المعارف د مطالعې په سترګه وګورو.

هیڅ انسان له خپل ځان نه په ټولو شیانو نه شي پوهېدلی. د دې نیمګړتیا د جبران لپاره انسان کتابونه مطالعه کوي. په همدې ډول په ځان کې باید دا عادت هم وروزو چې له پوهېدونکو پوښتنې وکړو. پوهېدونکی د انسان لپاره د ژوندي کتاب په څېر دی. نو که کوم احساس یې د کتاب د لوست په مخکې خنډ نه ګرځي، بیا پکار ده چې له پوهېدونکي نه له سوال کولو نه یې هم کوم احساس را ونه‌ګرځوي. له پوهېدونکي پوښتنه کول تعلقات پیاوړي کوي. علم ورسره زیاتېږي. او په انساني اړیکو کې د ودې باعث ګرځي.

۰۱۳- د خدای په نعمتونو کې غور او فکر

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «د خدای په نعمتونو کې غور او فکر کول تر ټولو ستر عبادت دی.» دا غور او فکر په

سترګو نه لیدل کېږي، څکه چې په ذهن کې ترسره کېږي. خو د خدای په نزد تر دې لوی عمل نشته.

په حقیقت کې د دنیا په هر څیز کې د نعمت یو اړخ پټ وي. د غور او فکر له لارې د دې نعمتونو رابرسېره کول، په څیزونو کې د نعمت اړخ موندل، همدا هغه څه دي، چې په حدیث کې تر ټولو غوره عبادت یاد شوی دی.

په شیانو کې د نعمت اړخ رابرسېره کول داسې عمل دی، چې انسان خدای ته ورنیږدې کوي او انسان له خدای سره تړي. او د انسان لپاره د خدای د معرفت تر ټولو لویه ذریعه ده.

۰۱۴- غور او فکر

ابوالدرداء د نبي کریمﷺ صحابي و. له مړینې وروسته یې یوه سړي له مېرمنې امالدرداء پوښتنه وکړه، چې د ابوالدرداء تر ټولو لوی عمل څه و؟ امالدرداء ځواب ورکړ، فکر کول او

پند اخيستل. له دې نه ښکاري چې د يوه انسان تر ټولو لوی عمل دا دی، چې د خپل شاوخوا په شيانو غور وکړي او له هغو نه د پند او عبرت اړخ ترلاسه کړي. دا ګواکې د ذهني ارتقاء (intellectual progress) او روحاني ارتقاء (spiritual progress) بهير دی، چې د سنجيده غور او فکر په بنه په انسان کې ترسره کېږي. دا بهير تر مرينې پورې نه درېږي.

۰۱۵- علمي خاکساري

د نبي کريمﷺ يوه صحابي عبدالله ابن مسعود وفرمايل: «کله چې تاسو په يوه خبره نه پوهېږئ، نو داسې وايئ چې: الله أعلم (الله ډېر بهتر پوهېږي)» دا اصول په نورو ټکو کې علمي خاکساري بللی شو. او علمي خاکساري د علمي پرمختګ لپاره خورا اړينه ده.

د عربي ژبې يو متل دی: «لا أدرى نصف العلم» يانې زه

نه پوهېږم، نیم علم دی. زه نه پوهېږم ویل، کومه ساده خبره نه ده. دا په خپلې ناپوهي پوهېدنه ده. انسان چې کله په خپلې ناپوهي پوه شي، نو د تجسس او کنجکاوۍ روح په کې راویښېږي، چې بلاخره یې د علم تر دیاره پورې رسوي. هرګوره چې انسان په یوه خبره نه پوهېږي، نو پکار ده چې د خپلې ناپوهي اعتراف وکړي. د خپلې ناپوهي اعتراف هم د پوهې په لور یو ګام دی. دا مزاج چې نه وي، انسان د علمي پرمختګ لوړو منزلونو ته نه شي رسېدلی.

۰۱۶- تعلیم او تربیه

د نبي کریمﷺ یوه ملګري وویل چې: «مامن طائر یطیر بجناحیه الا وهو یذکر لنا منه علما» یانې په هوا کې به چې یوه مرغۍ هم الوتله، نو نبي کریمﷺ به د هغې په تړاو هم د علم او پوهې یوه خبره راته کوله.

دا حدیث د تعلیم او تربیې ډېر پراخه تصویر زموږ مخې ته

ږدي. له دې حدیث نه ښکاري، چې د ښوونې او روزنې تعلق یوازې تر ښوونځي او مدرسې پورې نه دی. بلکې د ښوونځي له ماحول نه بیرون هم دا بهیر جریان لري. حقیقت دا دی، چې د طبیعت په غېږه کې په هر کوچني او لوی شي کې د علم یو نه یو اړخ پټ دی. ښوونکی که بیداره ذهن ولري، نو د خپلو زده کوونکو لپاره له ښوونځي او مدرسې نه بهر دنیا هم د تعلیم او تربیې وسیله جوړولی شي. په همدې ډول یو لارښود د خپلو پیروانو لپاره له هرې منظرې او هرې تجربې نه پوهه اخذ کولی او د هغوی د ذهني او روحاني تربیې چاره پرې کولی شي. زموږ دنیا په ټوله کې یوه پراخه تعلیمي اداره ده. هغه انسان چې د علم زښتونی غوښتونکی وي، هره شیبه به خپله پوهه زیاتوي. او دا علمي سفر به یې هېڅ کله پای نه مومي.

۰۱۷- علم او سنجیدګي

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «من یخشی الله فهو عالم» یانې

ځوک چې له خدايه وېره لري، هغه عالم دی. دا حديث د علم يو ډېر مهم اړخ راته بيانوي او هغه سنجيدګي او احتياط دی. علم يوازې معلوماتو او بلدتيا ته نه ويل کېږي. يو انسان چې په ژوره معنا علم ترلاسه کړي، نو د هغې طبيعي نتيجه دا وي، چې د خدای په باره کې ډېر زيات محتاط کېږي. دا احتياط په انسان کې سنجيدګي پيدا کوي. چېرته چې علم وي او سنجيدګي نه وي، نو بايد پوه شو، چې هلته بيا په حقيقي معنا د علم په نوم هم کوم څه نشته.

رښتينې پوهه له سرې نه يو نوی انسان جوړوي. د رښتيني علم څښتن د فطرت له حقايقو خبر وي او ځوک چې د فطرت په حقايقو پوه شي، هغه دا نه شي زغملی چې په تضاداتو کې ژوند وکړي، په نامحتاط انداز خبرې وکړي، له خلکو سره ناسنجيده برخورد وکړي. رښتينې پوهه انسان له هر ډول بې باکۍ ژغوري. رښتينی علم په پوره معنا له سړي نه سنجيده او بامسؤليته انسان جوړوي.

۰۱۸- د علم زياتوالی

په قرآن کريم کې يوه دعا په دې ټکو کې راغلې «رب زدنی علما» ياني اې زما ربه، زما پوهه زياته کړه. دا قرآني دعا راته ښيي، چې په اسلام کې د علم د ترلاسي اهميت څومره ډېر دی. د اسلام لارښوونه دا ده، چې هر نر او هره ښځه دې پرلپسې په خپل علم کې د زياتوالي لپاره هلې ځلې وکړي.

دعا په اصل کې د هوډ او ارادې يوه بڼه ده. د دعا حقيقت دا دی، چې انسان په پوره معنا د يوه هدف ترلاسي ته متې راونغاړي. له خپلو ټولو هڅو سره، سره خدای ته لاسونه لپه کړي، چې دی په خپلو هڅو کې بريالی کړي. په دې سره دعا هم د انسان د عمل يوه برخه وګرځي.

حقيقت دا دی، چې علم هېڅ حد نه لري. انسان ته پکار ده چې په کوم حد کې له دربدو پرته د پوهې د ترلاسي هلو ځلو ته دوام ورکړي. د دې کار ټولې غوښتنې او تقاضاوې

پوره کړي او د علم د زياتولو لپاره پرلپسې زيار وګالي. علم کوم حد نه لري، د همدې لپاره د علم په لاره کې هلې ځلې هم کوم حد نه لري.

۰۱۹- بې ځايه پلمه

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «انسان تل په دوو شيانو کې غولېږي: روغتيا او فرصت» ياني انسان په دې ګمان وي، چې کله روغ وم، بيا به يې وکړم او چې کله فرصت و، بيا به يې وکړم، خو په ژوند کې د روغتيا او فرصت شيبه هېڅ کله هم نه راځي. نو ځکه انسان په همدې فريب کې پروت وي او بلاخره يوه ورځ يې سترګې پټې شي.

عقلمن انسان هغه دی، چې هېڅ پلمه هم د ځان لپاره پلمه ونه ګرځوي او هرکله يې چې يو کار مخې ته راشي، سمدستي يې سرته ورسوي. د يوه کار لپاره له اوسنۍ شېبې نه بهتر وخت نشته.

There is no better time to start than this very minute.

۰۲۰- له زړه نه پوښتنه کول

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «استفت قلبلک» یانې له زړه نه فتوا وغواړه. په دې حدیث کې له زړه مراد نه هماغه څه دی، چې شپږم حس یې بولي.

انسان بیا بیا ځلې له ستونزو او مسایلو سره مخ کېږي. په دې مسایلو کې هر ځل له مفتي نه د فتوا غوښتو ته اړتیا نشته. که انسان له نفسیاتي غوټو خلاص وي، نو خپل شپږم حس یې هم بهترین لارښود کېدلی شي. او دا شپږم حس داسې شی دی، چې کوم چېرته یې لټولو ته اړتیا نشته، له انسان سره هر ځای او هر وخت ملګری وي.

۰۲۱- د حکمت خبره

د رسول اللهﷺ مشهور صحابي عمر فاروقؓ وویل:

«امیتوا الباطل بالصمت عنه» یانې باطل په خپلې چوپتیا سره ووژنئ. دا وینا د چوپتیا ځواک راته ښیي.

مشهور متل دی، چې ټک له دوو لاسونو خېژي. که د باطل له ځواک وروسته تاسې هم عکس العملي اقدام وکړئ، نو باطل لا ډېر ورسره ځواکمن کېږي. خو که تاسې د خاموشي لمنه ونیسئ، په دې سره به د باطل زور ورو په ورو مات شي. او ستاسې له لوري د ځوابي غبرګون د نه ښودو پایله به دا شي، چې د فطرت ځواکونه به ستاسې د مرستې لپاره په خوځښت راشي. او ستاسې کار به په ډېره بهتره بڼه سرته ورسوي.

۰۲۲- بلند همتي

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «لوړ همت د ایمان برخه ده.»
داسې ولې ده؟ ځواب دا دی، چې پر خدای ایمان انسان ته تر ټولو لوی باور ورکوي. دا باور د انسان همت ورلوړوي.

خو په دنیا کې انسان بیا بیا ځلې له ناخوښو حالاتو سره مخ کیږي. دا حالات انسان د مایوسي په لور کشوي. که انسان په خدای یقین ولري، نو تر اخري حده حوصله ناک انسان ترې جوړیږي. په خدای یقین ده ته په هغه شیبه کې هم ډاډ ورکوي، چې په ښکاره د انسان د ډاډ او باور لپاره ځوک نه وي.

۰۲۳- تلپاتې عمل

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «د الله په نزد ډیر د خوښې وړ عمل هغه دی چې تلپاتې وي.» په دې دنیا کې رښتیني بریا همېش ناوخته لاسته راځي. د همدې لپاره غوره عمل هغه دی، چې د بقا وړ (sustainable) وي. په دې دنیا کې هماغه کار پایله ورکوي، چې له پیل وروسته مدام دوام ولري او انسان ټول ژوند ورسره پاتې شي. همداسې یو کار د فطرت له قوانینو سره هم سمون خوري. همداسې یو کار په

ربنتيني معنا کار هم وي.

انسان ته بويه چې د يوه کار له پيل دمخه د خپل کار لپاره پلان جوړ کړي. ټول اړوند اړخونه يې وسنجوي. د خپلې وړتيا او شته وسايلو او د زمانې د حالاتو او بل هر شي پوره اندازه ولګوي او بيا له غور او سنجش وروسته خپل کار پيل کړي. کله چې خپل کار پيل کړي، نو بيا دې يې په منځ کې نه خوشي کوي. همدا په دنيا کې د کاميابي يوازنۍ لاره ده.

۰۲۴- د زمانې پوهه

د اسلام د پيغمبر ﷺ يو اوږد حديث دی. د هغه يوه برخه دا ده، چې د عقلمن انسان لپاره لازمي ده چې له خپلې زمانې خبر وي. دا حديث راته وايي چې د انسان د علم بشپړتيا څه ده. د عالم کېدو لپاره دا بسنه نه کوي چې انسان له کتابي معلوماتو سره اشنايي ولري. د ماضي روايتونه او کيسې يې حافظې ته سپارلې وي. بلکې د دې په خوا کې

اړینه ده چې انسان له خپلې زمانې خبر وي. د ماضي‌شناس په خوا کې باید حال‌شناس هم وي.

له خپلې زمانې نه اګاهي فکري اهمیت هم لري او عملي هم. بې له دې اګاهي نه د انسان فکر نیمګړی پاتې کېږي او خبرې له افاقي زاویو څخه نه شي درک کولی. د حقیقت ژور تحلیل ورته ممکن نه وي. په همدې توګه له عملي پلوه هم دی یو نیمګړی انسان وي. دی په دې نه شي پوهېدلی چې د خپلې زمانې حالاتو ته له ابدي حقایقو سره په څه ډول مطابقت ورکړي. داسې انسان د خپلو چارو بریالۍ پلان ګذاري نه شي کولی.

۰۲۵- باهدفه ژوند

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «د انسان د اسلام د ښکلا یوه نښه دا ده چې له بې معنا خبرو لاس واخلي.» د نبي کریم ﷺ دا وینا راته ښیي، چې د یوه باهدفه انسان ژوند باید څه ډول وي.

اصلي نکته دا ده، چې په دنيا کې کارونه ډېر دي او د انسان ژوند ډېر لنډ. په داسې حالت کې ضرور ده چې انسان په خپلو بوختياوو کې ټاکنيزه (selective) تګلاره غوره کړي. يوازې په هغو شيانو کې لاسونه ښکېل کړي، چې د ژوند له مقصد سره يې مستقيم ربط ولري. هغه کارونه چې هدف ته يې ګټه نه رسېږي، له هغو نه په بشپړه توګه ډډه وکړي. او د بې ګټې او ګټورو کارونو ترمنځ فرق بايد وپېژني.

له بې ګټې کار نه مراد هغه کار دی چې مازې د شوق او ساتېري لپاره وي، چې له لنډمهالي تفريح وراخوا بل څه ترې لاسته نه راځي. حقيقت دا دی، چې په دغسې عبث کارونو کې ځان مصروفول داسې عيش او تجمل دی، چې باهدفه انسان يې نه شي سهلی.

۰۲۶- ګټه رسونه

په قرآن کريم کې ويل شوي چې د دنيا نظام په ګټې

رسونې بنا شوی دی. یانې څوک چې نورو ته ګټه رسوي، له نورو نه به ده ته هم ګټه رسېږي. څومره چې ورکړه وي، هماغومره به راکړه وي. د دې اصل سره سم، هرکله چې چاته د محرومیت احساس ودرېږي، نو باید دا ومني، چې دا کار له دې کبله شوی دی، چې انسان خپل ځان ګټه رسوونکی نه دی ثابت کړی. ده نور محروم او بې برخې ساتلي دي، نو ځکه نورو هم دی بې برخې کړی دی. که ده نورو ته ورکولی، نو ارومرو به ده هم له نورو لاسته راوړلی.

د ګټې رسونې دا اصل د ژوند په ټولو اړخونو پورې تعلق نیسي. د دې اصل تعلق له کورنۍ سره هم دی او له ټولنې سره هم. له ملي ژوند سره هم دی او له بین المللي ژوند سره هم. په هره فردي او اجتماعي برخه کې د دې اصل سکه چلېږي. د دې اصل مطابق د ګیلو او نیوکو تګلاره بالکل بې معنا ده. په دې دنیا کې هره ګیله او هره نیوکه د خپلې نیمګړتیا په خلاف ګیله او نیوکه ده. انسان ته پکار ده چې

په ګیلو او اعتراضونو کې خپل وخت برباد نه کړي، بلکې په اولني فرصت کې دې د خپلو نیمګړتیاوو د ختمولو کوشش وکړي. د نورو لپاره دې ځان ګټه رسوونکی وګرځوي. همدا د ستونزو یوازنۍ حل لاره ده.

۰۲۷- په چوپتیا کې خلاصون

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «څوک چې غلی شو، نجات یې وموند.» له دې وینا نه ښکاري چې هغسی چې غږېدا یو کار دی، خاموشه اوسېدل هم یو کار دی. هغسې چې اقدام کول یو کار دی، همدغسې اقدام نه کول هم یو کار دی. هغسې چې وړاندې تګ یو کار دی، همدغسې شاته تګ هم یو کار دی. هغسې چې د زور په مقام کې یوه ګټه ده، همدغسې د عاجزي په مقام کې هم یوه ګټه ده. خاموشه اوسېدل یوازې نه غږېدا ته نه ویل کېږي. چوپ اوسېدل یو تدبیر دی. چوپ اوسېدل د خاموشه پلان

جوړونې دوهم نوم دی. او دا یو حقیقت دی، چې د چیغو د سیاست په مقابل کې د پټې خولې سیاست ډېر زیات پایله ورکوونکی دی.

پټه خوله نیول ډېرې زیاتې ګټې لري. انسان چې غلی وي، نو فکر کوي. انسان چې غلی وي، نو له نورو زدکړه کوي. انسان چې غلی وي، نو خپل دروني ځواکونه راویښوي. بې له شکه چې غږېدا هم ضروري ده. خو د دې په خوا کې دا هم ضروري ده چې د چوپتیا په حکمت هم پوه شي. ځینې وختونه یوه خبره له خرابېدو نه د ژغورلو لپاره یوازې همدا غواړي، چې انسان غلی پاتې شي. چوپتیا د بې پامه نیولو علامه ده، او دا حقیقت دی، چې له پامه غورځول خورا حکیمانه کړنه ده.

۰۲۸- دوه بېلې ځانګړنې

په قرآن کریم کې ویل شوي چې هر انسان ته دوه مختلفې

ځانګړنې ورکړل شوې دي. يوه نفس اماره او بله نفس لوامه. دا دواړه ځانګړنې د انسان له پيدايښت سره يو ځای راځي. هېڅ انسان هم له دې دوو ځانګړنو خالي نه دی. له نفس اماره نه مراد انانيت دی او له نفس لوامه نه مراد وجدان دی. دا دواړه ځانګړنې په ابتدايي حالت کې په خوب ويدې وي. که يې رابيدارې نه کړو، نو همداسې ويدې به پاتې وي. که د کوم انسان په هکله يوه داسې خبره وکړو چې غوسه او قهر يې وپاروي، نو نفس اماره به يې راويښ شي او بيا به يې پايله همداسې وي لکه ويده مار چې راويښ کړې.

خو که له انسان سره نرمه رويه وشي، نو نفس لوامه به يې راويښ شي. نو که پخوا خلکو له دې کس نه د ازغي تجربه ليدلې وه، اوس به ترې د ګل تجربه ويني او اوس به يې تر نورو پورې د انسانيت خوږې وږمې رسېږي. اوس به دی د نورو لپاره د رحمت نمونه وګرځي.

۰۲۹- په صبر سره بریا

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «پوه شئ، چې بریا د صبر ملګرې ده.» د صبر ضد بیړه ده. د بیړې او عجلې کار له پلان او برنامې پرته ترسره کېږي او د صبر کار له پلان او برنامې وروسته ترسره کېږي. او په دې دنیا کې هماغه کار د بریا شمله ترلی شي، چې په پلان سره شوی وي.

۰۳۰- له ډغرو وهلو ډډه کول

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «له هیڅ مومن سره نه ښایي، چې خپل ځان خوار کړي. ویې پوښتل، چې یو څوک به خپل ځان ولې خواروي؟ نبي کریمﷺ ځواب ورکړ، چې له یوې داسې بلا سره ځان ښکېل کړي چې زور یې پرې نه رسېږي.»
په دې حدیث کې د ژوند یو حکیمانه اصول ښودل شوی دی. هغه اصول دا دی چې د انسان هر کار باید نتیجه ورکړي. له یوه داسې ځواک سره ځان وهل چې د مبارزې لپاره یې وسله

او وسايل نه وي، که انسان د کومې پلمې له مخې له داسې ځواک سره ډغرې ووهي نو پايله به يې دا وي، چې له ذلت او مختورۍ سره به مخ کېږي. هغه کار چې په يو طرفه توګه پخپله د ترسروونکي تباهي ورزياتوي، په دغسې کار کې ځان ښکېلول له هېڅ اړخه هم درست نه دی.

۰۳۱- له ځانه ټيټ ته وګورئ

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «په مادي دنيا کې تر ځان پورته خلکو ته مه ګورئ، بلکې تر ځان ښکته خلکو ته وګورئ، په دې سره به په خپل ځان د خدای نعمتونه حقير نه وينئ.»

الله تعالی د دې دنيا نظام داسې پنځولی دی، چې دلته همېش د لوړو ژورو بيرغونه رپېږي. څوک وړاندې وي او څوک وروسته. په دې کې مصلحت دا دی، چې په دې سره د سيالۍ او رقابت بادونه نه درېږي. د دې رقابتونو له امله داسې کېږي، چې په ژوند کې پرمختګونه او فعاليتونه مدام

روان وي. په پایله کې یې له هر انسان نه یو څوک وړاندې او یو څوک وروسته وي. بنده ته پکار ده چې همېش تر ځانه ټیټو ته وګوري. د دې پرتلنې یوه ګټه به دا وي چې خپل خدای ورکړي نعمتونه به یې ډېر تر سترګو ورځي او په دې ورکړې به د خدای شکرانې په ځای کوي. خو که دی تر ځان پورته خلکو ته وګوري، نو په ده کې به د کینې او په خپل پوست کې د نه ځایېدو مزاج ریښې وکړي.

مثبت مزاج د بنده له ذهني او روحاني ارتقاء سره مرسته کوي. خو منفي مزاج د انسان د ذهني او روحاني ارتقاء مخه ډب کوي. انسان ته بویه چې د نورو په خاطر ځان له ذهني ارتقاء نه بې برخې نه کړي.

۰۳۲- روانه زمانه

په قرآن کریم کې ویل شوي چې زمانه شاهده ده، چې انسان په تاوان کې دی. ګواکې انساني ژوند د واورې مانند

دی. هغسې چې واوره شېبه په شېبه ویلېږي او کمېږي، همداسې د انسان ژوند هم هره شېبه کمېږي. د کمېدو دغه بهیر تر هغو روان وي چې یو وخت هغه شېبه راورسېږي چې د انسان ټول ژوند ختم شوی وي.

ګواکې هره شېبه د انسان د ساعت ستنه د ځوړ په لور تاوېږي. که د یو کس لپاره دا ټاکلې وي، چې له زوکړې وروسته به شپېته کاله ژوند کوي، نو ګواکې له زوکړې سره هممهاله یې سرچپه حساب پیلېږي. یو کال یې چې پوره شي، نو عمر یې نهه پنځوس کاله پاتې کېږي. ورپسې اته پنځوس، بیا اوه پنځوس، بیا شپږ پنځوس، بیا پنځه پنځوس، او په همدې ډول پرلپسې د انسان سرچپه حساب روان وي. دغه سرچپه حساب درول د هېڅ انسان په وس کې هم نه ده. نو په دې حالت کې هر انسان ته بویه چې خپله هره شېبه قیمتي وګڼي په دې چې تللی وخت بېرته نه راګرځي. هغسې چې تللې زمانه بېرته نه راګرځي، په همدې

ډول د ژوند تللې شېبې هم بېرته نه راګرځي.

۰۳۳- ناهيلي نه

په قرآن کريم کې ويل شوي چې اې د الله ﷻ بندګانو، ناهيلي مه کوئ، په دې چې د خدای رحمت ډېر پراخه دی. انسان چې هرکله ناهيلی کېږي، نو وجه يې دا وي، چې دی يوازې خپلو امکاناتو ته ګوري. که د انسان نظر په خدايي امکاناتو وي، نو بيا به هېڅ کله مايوسه نه شي.

انساني امکانات خپل حد لري. خو خدايي امکانات هېڅ حد نه لري. که انسان په دې حقيقت پوه شي، نو هېڅ کله به ناهيلي ونه کړي. ځکه چېرته چې په ښکاره د انسان حد رسېدلی وي، په هماغه ځای کې به ده ته يو بل امکان په ګوتو ورشي چې نه کوم حد لري او نه يې پر وړاندې کوم خنډ وي. حقيقت دا دی چې په خدای يقين انسان ته داسې خزانه په لاس ورکوي، چې دی نور هېڅ کله نه مايوسه

کېږي. نور هېڅ کله دا احساس نه ورته درېږي، چې د ده لپاره وړاندې نور هېڅ هم نه دي پاتې. د یوه امکان پای د ده لپاره د یوه بل ستر امکان د پیل ټکی ګرځي. د خدای عقیده او مایوسي دواړه خوا په خوا نه شي سره اوسېدلی.

۰۳۴- غوره اخلاق

د اسلام پیغمبرﷺ خپلو ځینو ملګرو ته وویل، ایا تاسو ته غوره اخلاق ونه ښیم. ویې ویل، هو! نو نبي کریمﷺ وفرمایل: «ځوک چې خپلوي نه پالي، تاسې ورسره خپلوي وپالئ او ځوک چې تاسې محروموي، تاسې يې هغو ته ورکړئ او ځوک چې په تاسو ظلم کوي، تاسې ورته بښنه وکړئ.» دا حدیث په یوه کلمه کې یو طرفه اخلاقیات بللی شو. د دې حدیث مطابق، غوره اخلاق دا نه دي، چې ځوک ښه رویه درسره وکړي، تاسو هم ورسره ښه رویه وکړئ. دا مساوي اخلاق دي. او مساوي اخلاق غوره اخلاق نه وي.

غوره اخلاق هغه دي، چې په غوره اصولو بنا شوي وي. چې د نورو خلکو د عمل په غبرگون کې نه وي، بلکې د اصولي برخورد له مخې شوي وي.

غوره اخلاق دا دي، چې انسان د نورو له برخورد نه ځان لوړ کړي او په یو طرفه توگه په ښو اخلاقو وچلېږي. انسان ځان د غبرگون له نفسیاتو وژغوري او په هېڅ حال کې هم د مثبتې اخلاقي رويې لمنه پرې نه‌ږدي. د غوره انسانیت تر ټولو لويه نښه غوره اخلاق دي. او د غوره اخلاقو تر ټولو لويه نښه دا ده، چې د نورو په منفي برخورد سربېره بنده په مثبته رويه ولاړ وي.

۰۳۵- بې نفسه انسان

په قرآن کریم کې د غوره شخصيت لپاره د النفس المطمئنه کلمه راغلې ده. النفس المطمئنه ته په نورو ټکو کې له غوټو او عقدو خالي اروا (complex free soul) هم ويلی شو.

یاني هغه انسان چې له هر ډول منفي احساساتو او سطحي جذباتو نه اخوا فکر وکولی شي.

په دنیا کې انسان په راز، راز حالاتو کې اوسېږي. دا حالات په انسان کې ډول ډول جذبات پیدا کوي. مثلا کرکه، بغض، کینه، حسد، سوځېدنه، انتقام، تعصب، خودغرضي، غرور، ځان ښودنه، جاه طلبي، بې اعترافي او داسې نور. څوک چې په دغو ټولو جذباتو پښه کېږدي، النفس المطمئنه بلل کېږي. دا یو شعوري بهیر دی. هیڅ څوک په خپل سر النفس المطمئنه نه شي کېدلی. بنده باید په شعوري ډول خپل ځان وروزي. پرلپسې د خپلې پاکي او تطهیر بهیر په لار واچوي. په دې ډول دا امکان مومي، چې بنده دې النفس المطمئنه شي.

۰۳٦- بدی له منځه وړل

په قرآن کریم کې ویل شوي دي چې نېکۍ، بدی له منځه

وړي. د دې معنا دا ده، چې له تاسې که کومه بدي وشي، نو وروسته نېکي وکړئ. له دې سره د بدۍ اغېز له منځه ځي. مثلاً که تاسو يو کس ته بد رد وويل، نو وروسته ورته ښې خبرې وکړئ. که مو چاته زيان ورساوه، نو وروسته ورته ګټه ورسوئ. که مو د چا زړه دردولی وي، نو ښښنه ترې وغواړئ. که مو د چا په مقابل کې غاړه نېغه کړې وي، نو اوس د هغه په وړاندې غاړه ټيټه کړئ. که مو له چا سره په بد اخلاقي چلند کړی وي، نو وروسته ورسره په ښو اخلاقو چلند وکړئ. که مو څوک سپک ګڼلی وي، نو وروسته د عزت په سترګه ورته وګورئ. په دې سره به مو بدۍ له منځه لاړې شي.

۰۳۷- ګناه څه ده؟

د اسلام پيغمبر وفرمايل: چې ګناه هغه ده، چې په زړه کې مو خړيکه ووهي او د کولو په وخت کې دا وېره درسره وي، چې خلک پرې خبر نه شي. دا د ګناه داسې نښه ده،

چې هر انسان په ډېرې اسانۍ پرې پوهېدلی شي. هر انسان وجدان لري. وجدان دومره حساس دی، چې د بدۍ په وخت کې سمدستي انسان سکونډي او که انسان د وجدان غږ ته غوږ ونیسي، نو هېڅ کله به ګناه ونه کړي. دغه راز کله چې انسان ګناه کوي، نو خپله ګناه له نورو خلکو پټوي. او هڅه کوي، چې څوک پرې خبر نه شي. په انسان کې چې کله دغه ډول جذبه راپیدا شي، نو پوه دې شي، چې یوه داسې کار ته یې لاس اچولی دی، چې باید ویې نه کړي.

۰۳۸- د ګاونډي حق

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «په خدای قسم مؤمن نه دی، چې ګاونډی یې له ضرر نه په امان کې نه وي.»

انسان چې هر چېرته وي، ارومرو د یو بل چا په ملتیا او ملګرتیا کې وي. دا ملګري د انسان ګاونډیان وي. د ګاونډیانو دا حق دی، چې هېڅ کله ستاسې له لاسه کومه

بدي تجربه نه کړي. په نورو ټکو کې د دې لاربښوونې معنا دا ده، چې په دنیا کې هر انسان باید د «بې ازاره انسان» په حیث ژوند وکړي. بنده باید ډېر زیات احتیاط وکړي، چې د ده له لاسه شاوخوا انسانانو ته کوم تکلیف او ضرر ونه رسېږي. د تکلیف معیار دا دی، چې نورو ته د ګیلې او شکایت فرصت ورنه کړو. که د شاوخوا خلک له تاسې نه په کومه خبره شکایت وکړي، نو د دې معنا دا ده چې نورو ته تکلیف رسوئ. د نورو د شکایت په سر سمدستي باید له هغه کار نه لاس واخلئ.

۰۳۹- په کوچنیانو شفقت او د لویانو درناوی

د اسلام پیغمبر وفرمایل: «څوک چې زموږ په کوچنیانو شفقت نه کوي او زموږ د لویانو درناوی نه کوي، هغه زموږ له ډلې څخه نه دی.» دا حدیث رابښيي، چې نیک اخلاق څه دي او څرنګه په ټولنه کې وده ورکولی شو.

په هره ټولنه کې واړه هم وي او لويان هم. د عمر له پلوه هم او له نورو اړخونو هم. مثلاً په ښوونځي او پوهنتون کې ښوونکی د لويانو په درجه کې دی او زده کوونکی د کوچنيانو حيثيت لري. په دغسې توپيري ټولنه کې په څه ډول په اعتدال سره ژوند وکړو؟ د دې ساده اصول دا دی، چې لويان دې له کوچنيانو سره په رحمت او شفقت چلند کوي او کوچنيان دې له لويانو سره د درناوي او احترام طريقه خپله کړي. په کومه ټولنه کې چې دا دواړه اصول پلي شي، د هغې ټولنې هر وګړی به خوشاله وي او هر يو به د بل په اړه د ښو فکرونو څښتن وي.

۰۴۰- په ژمنه درېدل

په قرآن کريم کې ويل شوي چې کله مو ژمنه وکړه، نو پوره يې کړئ، د ژمنو په اړه به د خدای په نزد پوښتنه درنه کيږي. له دې ښکاري چې د ژمنې معامله د دوو انسانانو

ترمنځ معامله نه ده. په دې معامله کې خدای هم د دریم لوري په حیث شریک دی.

د ژمنې یا تړون ارزښت دومره ډېر دی، چې انسان ته پکار ده، چې یا خو دې له سره له چاسره ژمنه نه کوي او چې ویې کړي، نو ارومرو دې یې پوره کړي. ژمنه نه کول جرم نه دی. خو له ژمنې وروسته د هغې نه پوره کول یقیناً جرم دی. ان د یوه تړون ماتول دومره ستر جرم دی، چې د ټولو انساني معاهداتو له ماتولو سره برابر دی. په دې چې د تړون د ماتولو هره پېښه تړون ته د درناوي د روایت ماتول دي. تړون ته د احترام په سر د ټولنیز عدالت ټول نظام ولاړ دی. که د معاهدې درناوی له منځه ولاړ شي، نو په ټولنه کې به د عدالت ماحول ورسره ختم شي.

۰۴۱- د احسان بدله

د اسلام پیغمبر وفرمایل: «کله چې چا ښېګڼه درسره

وکړه، نو هغه وکړئ چې بدله یې ورکړئ. او که یې بدله نه شئ ورکولی، نو بیا دعا ورته وکړئ.»

دا د شرافت تقاضا ده، چې کله له انسان سره بل بنده ښېګڼه وکړي، نو د هغه په بدله کې دې دی هم له هغه سره ښېګڼه وکړي. که انسان د خپلو حالاتو له مخې د دې جوګه نه وي چې د هغه بدله ورپوره کړي، نو د هغه د جبران لپاره یو کار کولی شي، او هغه دا چې د خپل محسن په حق کې دې له خدای نه بهترینې دعاګانې وغواړي.

۰۴۲- د نورو په غم نه خوشالېدل

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «د خپل ورور په مصیبت مه خوشالېږئ. و دې شي چې خدای په هغه رحم وکړي او هغه مصیبت په تاسې رانازل کړي.» په دې حدیث کې خلک له یوې داسې بدۍ راګرځول شوي دي، چې د خپل ځان د تباهي په معنا ده. یو انسان چې په کوم غم اخته شي، نو د

هغه په لیدو باید ستاسې په زړه کې د خواخوږۍ جذبه راوټوکېږي. پکار ده چې له هغه سره مرسته وکړئ یا لږ تر لږه دعا ورته وکړئ. مګر د نورو په مصیبت خوشالېدا خورا پست کار دی. او د اخلاقي لوېدا بدترینه بڼه ده.

بله دا چې که انسان د نورو په مصیبت خوشاله شي، نو د خدای دا کړنه ډېره بده ایسي. تر دې چې خدای ترې خفه کېږي او دا پرېکړه کوي، چې له لومړي شخص نه مصیبت لرې کړي او د هغه بل کس په سر یې ورواچوي. دا بې له شکه د انسان د بدمرغۍ تر ټولو بد حالت دی.

۰۴۳- ښه ګمان ساتل

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «حسن ظن هم یو ډول عبادت دی.» دا حدیث راته ښیي، چې د یو چا په اړه ښه ګمان لرل دومره لوی عمل دی، چې له عبادت سره برابر دی.

د بل کس په باره کې ښه گمان ساتل مشکل کار دی. بنده چې د خلکو په منځ کې اوسي، نو بیا بیا ځلې داسې خبرې منځته راځي، چې بدگماني ته لاره جوړوي. چې له امله یې د بنده په ذهن کې د بل کس ناوړه تصویر جوړېږي. په داسې حالت کې خوش‌گماني ساتل اسانه خبره نه ده. یوازې هماغه انسان د نورو په هکله ښه گمان لرلی شي، چې په بدگماني سربېره په خوش‌گماني درېدل یې زده وي. په چا کې چې دغسې بلندظرفي وي، هغه که د چا په باره کې بدې خبرې هم واورې، بیا هم داسې نه کوي، چې د هغه په خلاف د بدگمانۍ پېتۍ په اوږو بار کړي.

۰۴۴- احسان منل

د اسلام پیغمبر وفرمایل: «چا چې د بنده شکر ونه کړ، د خدای شکر به هم ونه کړي.» شکر په اصل کې د احسان منل دي. که په انسان کې دا نفسیات وي، نو اظهار به یې د

انسانانو په وړاندې هم کېږي او د خدای په وړاندې هم. دا ناشونې ده، چې انسان دې له یوه پلوه ناشکره وي او له بل پلوه دې شکر ایستونکی وي.

د یو چا د احسان اعتراف کول ډېر لوړ انساني صفت دی. شکر د همدې اعتراف نوم دی. په انسان باندې تر ټولو لوی احسان د خدای دی. د همدې لپاره انسان باید تر ټولو ډېر د خدای شکر په ځای کړي. د دې شکر نښه دا ده، چې انسان په ورځني ژوند کې د خپل ځان په څېر د انسانانو احسانونه ومني. یو انسان چې د دغه اعتراف تومنه نه لري، نو دا د دې نښه ده، چې هغه د خدای د احسان په برخه کې هم شکر نه کوي. له یوه پلوه شکر او له بل پلوه ناشکري دواړه په یوه زړه کې نه شي یو ځای کېدلی. په انسان کې به یا د دواړو لپاره شکر وي او یا به د دواړو لپاره نه وي.

۰۴۵- له تېروتنې وروسته پښېماني

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «هر انسان خطاکار دی او غوره خطاکار هغه دی، چې له تېروتنې وروسته پښېمانه وي.» له دې ښکاري چې اصلي تېروتنه تېروتنه کول نه دي، بلکې اصلي غلطي د خپلې غلطۍ نه منل دي.

دا دنیا د امتحان دنیا ده. دلته انسان په داسې حالاتو کې ژوند کوي چې بیا بیا ځلې د غلطۍ امکان زموږ پښه وهي. د همدې لپاره د انسان اصلي نښه دا نه ده چې هېڅ کله تېروتنه ونه کړي، بلکې په خپله غلطۍ باندې باید ټینګار ونه کړي. له غلطۍ وروسته سمدستي باید د ده وجدان راويښ شي، د خپلې غلطۍ په سر سخته پښېماني ورته ودرېږي او غلطي کول ورته د دې وسیله شي، چې له ځان سره د احتساب جذبه یې راویښه شي.

۰۴۶- د وجدان غږ

له نبي كريمﷺ نه يوه صحابي د نېكي او بدي په اړه وپوښتل. نبي كريمﷺ ځواب وركړ، چې له خپل زړه نه فتوا وغواړه، ياني له خپل زړه نه په دې مسئله ځان پوه كړه. نېكي هغه ده چې ستا زړه پرې مطمئن وي او بدي هغه ده چې ستا په زړه كې ځړيكه وكړي. په انسان كې له پيدايښت سره يو حس پيدا كېږي. دا د انسان وجدان دی. وجدان يو ډول د حقايقو محكمه ده. وجدان سمدستي انسان پوهوي، چې حق او ناحق څه شی دی. كومه رويه درسته ده او كومه رويه نادرسته. كه انسان فقط همدومره وكړي چې د خپل وجدان غږ ته غوږ كېږدي، نو همدا يې هم د لارښوونې لپاره بسندويه ده.

وجدان تل خپله دنده ترسره كوي. په هره موقع كې راته وايي چې څه سم دي او څه ناسم دي. كه انسان له غفلت نه كار وانه خلي نو د ده وجدان د دې لپاره كافي دی، چې د

ربښتینولی په لاره یې روان کړي.

۰۴۷- امانتونه سم وسپارئ

د قرآن کریم په احکامو کې یو حکم دا هم دی چې اې خلکو، امانتونه د هغوی خاوندانو ته وسپارئ. دا قرآني حکم ډېر جامع حکم دی او په ټول ژوند پورې تعلق نیسي.

د امانت یوه بڼه دا هم ده، چې د یو چا مال د امانت په توګه له تاسې سره ایښی وي، نو تر خپل څښتن پورې د هغه امانت سم او روغ رسول فرض دي. په همدې ډول د یوه ښوونیز مرکز استاد هم امین دی او زده کوونکي یې امانت دي. ښوونکي ته پکار ده چې خپل مسؤلیت وپېژني او هغه انساني نسلونه چې ده ته د امانت په توګه سپارل شوي دي، د هغوی د حقونو په برخه کې هېڅ کمی ونه کړي. په همدې توګه یو څوک چې د هېواد واکمن شي، نو ټول هېواد د امانت په توګه لاسته ورځي او دی یې د امین په مقام کې وي. په

داسې حالت کې په واکمن فرض دي چې هغه هیلې پوره کړي، چې له مخې یې ده ته دا امانت سپارل شوی دی.

۰۴۸- سوله ییز کلچر

د اسلام یوه لارښوونه دا ده، چې دوه کسان له یو بل سره مخامخ شي، نو یو بل ته دې السلام علیکم ووایي. یانې په تاسو دې سلامتیا وي، په تاسو دې سلامتیا وي. اسلام په اصل کې سوله ییز کلچر دی او السلام علیکم ویل د دې سوله ییز کلچر سمبول.

د اسلام لارښوونه دا ده، چې د بنده په زړه کې دې د بل بنده لپاره د رحمت او شفقت جذبات په څپو وي. هر انسان دې د بل انسان لپاره د سوله ییز ژوند ارمانجن وي. هر انسان دې کوشش کوي، چې ټولنه یې د امن او سلامتیا ټولنه شي. دا د اسلام اساسي لارښوونه ده. حقیقت دا دی، چې د اسلام ټولې لارښوونې په سیده یا ناسیده بڼه د سولې

په اصول ولاړې دي په دې چې له سولې پرته د رغونې يو کار هم امکان نه لري. چېرته چې سوله نه وي، پرمختګ به هم نه وي. سوله د يوې تولنې د پرمختګ لپاره همدومره اړينه ده، څومره چې اوبه د ځمکې د ابادۍ لپاره.

۰۴۹- سوله ييز ذهنيت

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «تاسو له دښمن سره د جګړې ارزو مه کوئ، بلکې له الله نه خير او عافيت وغواړئ.» په دې حديث کې د ژوند يو اساسي اصول په ګوته شوی دی. د دې اصول ارزښت د فرد لپاره هم دی او د قوم لپاره هم. يو انسان چې په ټولنيز ژوند کې اوسي، نو له نورو سره يې اختلافات هم راپيدا کيږي، تر دې چې خبره تر دښمنيو هم رسيږي. خو دا درسته طريقه نه ده، چې يو انسان مو دښمن تر نظر درشي، نو له هغه سره جګړې ته متې ونغاړئ. د دې په ځای سمه طريقه دا ده چې له دښمن

سره هم د ښکر وهلو طریقه غوره نه کړو، بلکې د سولې د اصولو له مخې له هغه سره د جوړجاړي هلې ځلې وکړو.

سوله ییزه طریقه په هر حال کې د عمل وړ ده. یوازې باید دومره وکړو، چې د دښمنۍ له پیدا کېدو وروسته د منفي نفسیاتو ښکار نه شو.

۰۵۰- سوله ییز ښاري

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «مسلمان هغه دی چې له لاس او ژبې نه یې نور خلک خوندي وي.»

د دې معنا دا ده، چې د خدای رښتونی بنده هغه دی، چې په ټولنه کې په نه تشدد ژوند وکړي. نه یې نورو ته له ژبې نه ضرر ورسېږي او نه یې له لاس نه څوک ځور تجربه کړي. دا د انسانیت ټیټ معیار دی. د انسانیت لوړه درجه دا ده، چې ښځه او نر په ټولنه کې داسې ژوند وکړي، چې نورو ته یې

ګټه ورسېږي. او که څوک نورو ته ګټه نه شي رسولی، نو لږ تر لږه دې دومره وکړي، چې په خپله ټولنه کې دې بې ازاره انسان پاتې شي او نور خلک دې له خپل ازار نه وژغوري.

یو انسان چې له خپلې ژبې او لاس نه نورو ته زیان رسوي، نو خپل انسانیت له لاسه ورکوي او د انسانیت له درجې نه د حیوانیت درجې ته راغورځي. د انسانیت رښتینی معیار دا دی، چې بنده دومره حساس وي، چې د نورو لپاره ازاري کېدل اصلا ورته د زغملو وړ نه وي.

یو انسان چې په دې مسئله کې حساس وي، هغه نورو ته په زیان رسولو خوښي نه کوي بلکې دا فکر ورسره پیدا کېږي چې ځان مې د انسانیت له درجې نه غورځولی دی. او که کله د ده له لاسه چاته زیان ورسېږي، نو سمدستي پرې خجالته کېږي او د زیان د جبرانولو کوشش کوي. او تر هغه وخته سکون نه مومي، چې له خپل ورور نه یې بښنه نه وي غوښتې او یا یې خپله تېروتنه نه وي جبران کړې.

٠٥١- له زيانه ځان وژغورئ

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «په اسلام کې نه زيان اخيستل شته او نه زيان رسول.» دا حديث يو مهم اجتماعي اصول راته بيانوي. د دې اصول تعلق په نر پورې هم دی او په ښځې پورې هم، په فرد پورې هم دی او ډلې پورې هم، دا اصول د ملي ژوند لپاره هم دی او د بين المللي ژوند لپاره هم.

په اوسنۍ دنيا کې هر انسان په بېلا بېلو حالاتو کې ژوند تېرولو ته اړ کېږي، کله په موافقو حالاتو کې او کله په مخالفو حالاتو کې، کله د ښادۍ په حالاتو کې او کله د غم په حالاتو کې. په داسې حالت کې نر او ښځه په څه ډول په دې دنيا کې ژوند وکړي، د هغه لپاره دا حديث يو هراړخيز اصول دی. ياني دا چې هر انسان دې داسې بې ازاره ژوند وکړي چې له يوې خوا د ده له لاسه چاته هېڅ تکليف ونه رسېږي او له بلې خوا دې دومره ځيرک وي، چې بل څوک هم دا فرصت ونه مومي، چې ده ته زيان ورسوي.

۰۵۲- ډېر لوی څواک

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «خدای په نرمي هغه څه ورکوي چې په سختي يې نه ورکوي.» په دې تورو کې د فطرت يو قانون بيان شوی دی. هغه دا چې د دې دنيا خالق دا دنيا داسې پنځولې ده، چې دلته په نرمي او نه تشدد کارونه سمبږي او په سختي او تشدد کارونه ورانبږي. نرمي او نه تشدد ګټوره پايله ورکوي او د سختي او تشدد لاره بې پايلې پاتې کېږي.

د سختي او تشدد لاره د براس ويستلو لپاره خو کار ورکولی شي مګر د يوه رغنيز هدف په ترلاسي کې ګټه نه شي رسولی. د رغوني او پرمختګ کارونه يو داسې روش غواړي، چې له پيل وروسته مسلسل دوام وکړي. د پايداره عمل دا ځانګړنه يوازې د نه تشدد په تګلاره کې موندل کېږي.

۰۵۳- سوله بهتره ده

په قرآن کريم کې خلکو ته خطاب شوی دی، چې سوله بهتره ده. د دې معنا دا ده چې کله يوه شخړه پيښه شي، نو غوره دا ده، چې خلک د نښتې لاره خپله نه کړي بلکې د جوړجاړي لاره دې ونيسي. په ژوند کې بيا بيا ځلې داسې پيښېږي، چې د دوو کسانو ترمنځ په يوه خبره شخړه پيښېږي، په دې حالت کې د خلکو په مخکې دوه ممکنه لارې پرتې وي. يوه دا چې د نښتې او تشدد له لارې د ستونزې د حل کوششونه وکړي او بله دا چې د سوله ييزو خبرو اترو او مکالمې له لارې په خپلو کې جوړجاړی وکړي او شخړه په خپله ابتدايي مرحله کې شنډه کړي.

دا حقيقت دی چې يوازې د جوړجاړي لاره د دواړو خواوو لپاره گټوره لاره ده. د نښتې طريقه تل سرچپه پايله زېږوي. خپل منځي کرکه ورسره زياتېږي. او تر کومه چې د اصلي ستونزې خبره ده، هغه هم نه حلېږي. که خلک دې مسئلې

ته د نتيجې له کړکيو وګوري، نو هېڅ کله به د مخامختيا روش غوره نه کړي، په دې چې د مخامختيا مسير انسان له تباهي پرته بل هېڅ ځای ته هم نه رسوي.

۰۵۴- ټولنيز خدمت

په قرآن کريم کې ويل شوي چې د خدای رښتيني بندګان هغه دي، چې په مالونو کې يې د سوالګرو او محرومو خلکو حق معلوم وي. له سوالګر نه مراد هغه څوک دی چې په خوله يو څه وغواړي او له محروم نه مراد هغه سړی دی چې په خوله خو يې نه غواړي مګر بې وسي او بې کسي يې په لويه خوله چيغې وهي.

د خدای رښتيني بندګان تر هغو پورې خپله ګټه د ځان لپاره دُرسته نه ګڼي چې د سايل او محروم برخه يې نه وي ترې ورکړې. دا لارښوونه له هر انسان نه د ټولنې خدمتګار جوړوي. له کومې ټولنې چې دی د ځان لپاره يو څه اخلي، نو دا هم په

ځان فرض ګڼي چې بېرته يې هغې ټولنې ته هم ورکړي.

له سایل نه مراد عام اړمن وګړي دي. له محروم نه په ځانګړې توګه هغه خلک مراد دي، چې له یوه علته معذور او یا معیوب شوي وي. د معذورو خلکو خدمت کول د اسلام په نزد مازې ټولنیز خدمت نه دی. بلکې ځان د خدای د ابدي رحمتونو مستحق ګرځول دي.

۰۵۵- ټول انسانان یو دي

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «ټول انسانان د ادم اولاده دي او واورئ چې ادم له خاورې پیدا شوی و.» په دې حدیث کې دا حقیقت اعلان شوی دی چې ټول انسانان برابر دي. په دوی کې ځینې ظاهري فرقونه به وي، خو د حقیقت له پلوه له یو بل سره هېڅ فرق نه لري.

دا حدیث د ټولو انساني اړیکو یو مهم اصول رازده کوي.

او هغه د مساواتو اصول دی. ټول انسانان چې له يوې مادې خلق شوي دي او ټول د يوه نر او ښځې اولاده دي، نو په دوی کې هر ډول فرق او امتياز پخپله په اوبو لاهو کېږي. د دې اصول مطابق، ټول سړي د يو بل د وينې وروڼه (blood brother) دي. او ټولې ښځې د يو بل لپاره د وينې خويندې (blood sisters) دي. دا اصول د انسان او انسان ترمنځ د توپير او امتياز ټول بنيادونه ړنگوي.

۰۵۶- د مشورې ارزښت

په قرآن کريم کې په مشورې ډېر تاکيد شوی دی. د نبي کريمﷺ په هکله په روايتونو کې راځي چې ده مبارک به همېش په چارو کې له خلکو سره مشوره کوله. مشوره څه ده؟ مشوره دا ده، چې په پېښه شوې مسئله کې د هر کس رايه وغوښتل شي. په دې سره د هر انسان پوهه او تجربه مخې ته راځي او دا ممکن کېږي چې په ډېر بهتر انداز د

ستونزې د هوارولو لارې چارې وسنجول شي او په ډېر ښه پلان سره کار پیل شي. له مشورې پرته چې کوم کار ترسره کېږي، هغه به د یوه کس په فکر بنا وي او له مشورې وروسته چې کوم کار کېږي، په هغه کې د ګڼو خلکو فکرونه راټول وي.

مشوره په اصل کې د ټولنیز فکر بل نوم دی. په فردي سوچ او اجتماعي سوچ کې چې کوم فرق وي، هماغه فرق د بامشورې کار او د بې مشورې کار ترمنځ هم دی. له ګڼو علتونو داسې کېږي چې د یوه کس ذهن ټولو اړخونو ته نه رسېږي. مشوره د همدې نیمګړتیا جبران دی. د مشورې له لارې دا امکان مومي چې انسان په چارو کې ډېرې سمې رایې ته ورسېږي، له وړاندې نه د تېروتنو د مخنیوي تدبیر وکړي. مشوره د بریالي پلان مهمه برخه ده.

۰۵۷- خبرې بندول نشته

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د انسان لپاره روا نه ده چې له خپل ورور سره تر درې ورځو نه ډېر خبرې اترې ونه کړي.» د دې معنا دا ده چې که مو له چا سره شخړه راشي او د خبرو بندولو نوبت راشي، نو ډېر تر ډېره د درې ورځو لپاره يې دا کار جواز لري. له درې ورځو نه زيات خبرې اترې بندول په هېڅ حال کې هم روا نه ده. تر هغه وروسته خبره د انسان ايگو (انا) ته رسيږي. د يو چا لپاره غوسه جواز لرلی شي، خو د انانيت جواز د هيچا لپاره هم نشته. غوسه يوه فطري کمزوري ده چې د لنډ وخت لپاره پارېږي خو انانيت يوه بدي ده. انانيت د سرکشۍ مسئله ده. همدا وجه ده چې غوسه د بښنې وړ ده خو انانيت او سرکشي نه بښل کېږي. د لنډمهالې غوسې لپاره انسان يو عذر لرلی شي خو انانيت او سرکشي يو داسې جرم دی چې د هغو لپاره هېڅ د منلو وړ عذر نشته.

۰۵۸- له منلو مخکې پلټنه

په قرآن کریم کې امر شوی دی چې کله د چا په باره کې کوم څه درته وویل شي، نو لومړی تحقیق وکړئ. له دې ښکاري چې له څېړنې پرته یوه خبره منل ډېر نامسوولانه کار دی.

عموما د خلکو طبیعت داسې وي، چې څه یې واورېدل یا یې ولوستل، نو سمدستي یې مني. حال دا چې تجربه راښیي، چې خبر رسوونکی زیاتره وختونه په یوه خبره پوره نه وي پوهېدلی او تر نورو یې رسولې وي. خو له څېړنې وروسته په ډاګه کېږي چې اصلي خبره هم نیمګړې وه او له هغې خبرې نه اخیستل شوې پایله هم نیمګړې وه.

له څېړنې پرته یوه خبره منل په زیاترو حالاتو کې د تاوان سبب کېږي. په دې سره بدګمانی ایجادېږي. خلک د یو بل په باره کې غلطې رایې جوړوي. تر دې چې بعضې وختونه

یوه ناسمه خبره د جګړې او فساد لامل ګرځي. په داسې حالت کې د مسوولیت تقاضا دا ده چې یوه خبره په بشپړه توګه وڅېړو، بې له څېړنې یوه خبره سمه ونه ګڼو.

۰۵۹- ټول انسانان ورونه، ورونه

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «اې خدایه، زه شاهدي ورکوم چې ټول انسانان په خپلو کې ورونه، ورونه دي.» دا حدیث د انسانې اړیکو بنیاد راته بیانوي. د دې حدیث مطابق، د ټولې نړۍ خلک د یوې کورنۍ مانند دي. هر یوه ته پکار ده چې له نورو سره هماغسې چلند وکړي چې په خپله کورنۍ کې یې له خپل ورور سره کوي. دا اصول د نړیوالې ورورۍ اصول دی. دا اصول د خپل او بل وېش له منځه وړي. د دې اصول په خپلولو سره ټول پردي په خپلو بدلیږي. هېڅ څوک د چا لپاره پردی نه وي. دا اصول ټول انساني پښت په یوه داسې مضبوط تار تړي چې تر هغه بل

مضبوط تار نشته.

۰٦۰- درې حرام شیان

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «په یوه انسان د بل بنده درې شیان حرام دي، د هغه وینه، د هغه مال او د هغه ابرو.» دا اصول د دوو انسانانو ترمنځ د ازادي حد تعریفوي. هر انسان ازاد دی. خو د ده ازادي هلته ختمېږي، چېرته چې د بل انسان د ځان، مال او ابرو لپاره خطر ګرځي.

انسان ته په دې دنیا کې ازادي ورکول شوې ده، په دې چې بې له ازادي پرمختګ نه کېږي. خو دا ازادي نامحدوده نه ده، محدوده ده. یو انسان یوازې تر هماغه وخته ازادي لري چې د بل انسان ځان، مال او ابرو ته نقصان ونه رسوي. په کومه شېبه کې چې انسان په دې درې شیانو کې د نورو لپاره خطر وګرځي، د ده ازادي پای ته رسېږي. او خپله فطري ازادي ترې اخیستل کېږي.

۰٦١- هر کس مسؤل دی

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «واورئ، له تاسو هر يو شپون دی، او له هر يوه نه به د هغه د رمې په اړه پوښتنه کېږي.» په دې حديث کې د شپون او رمې د مثال په مرسته د ژوند يو حقيقت روښانه شوی دی. هغسې چې شپون خپله رمه لري، همداسې هر انسان د خپلو حالاتو له مخې يوه رمه لري. او په هر شخص فرض دی، چې د خپلې رمې د ساتنې مسؤليت سرته ورسوي.

مثلاً د کورنۍ د مشر لپاره د هغه کورنۍ رمه ده. په ده فرض دی، چې د خپلې کورنۍ اړوند خپل مسؤليتونه په ځای کړي. همداسې په ښوونځي يا پوهنتون کې يو استاد د خپلو زده کوونکو مسؤل دی. په ده فرض دی، چې د خپلو زده کوونکو په حق کې خپل ښوونيز مسؤليت په بشپړه توګه سرته ورسوي. دغه راز يو رهبر د خپلو پيروانو مسؤل دی. په ده فرض دی، چې کوم خلک د ده ملګرتيا کوي، په پوره معنا د

هغوی خیرخواهي وکړي. همداسې د یوې ادارې مشر د هغې ادارې اړوند خلکو په حق کې مسؤل دی. په ده فرض دی، چې په ادارې پورې د مربوطو خلکو په هکله خپل مسؤلیتونه ادا کړي.

۰۶۲- له هر یوه سره مرسته

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «له خپل ورور سره مرسته وکړئ، که ظالم وي یا مظلوم. خلکو وپوښتل چې د مظلوم په مرسته خو پوهیږو، خو له ظالم سره څرنګه مرسته وکړو؟ نبي کریمﷺ وفرمایل: ظالم له خپل ظلم نه راوګرځوئ.»

اسلام په هر انسان کې دا روحیه روزل غواړي، چې بنده باید د بل انسان خیر غوښتونکی وي. د همدې خیر غوښتنې عملي بڼه مرسته ده. د مظلوم مرسته دا ده، چې له ظلم نه يې وژغورو. د ظالم مرسته دا ده، چې له ظلم نه يې راوګرځوو. له ظلم نه يې د راګرځولو معنا دا نه ده چې له هغه

سره نښتو ته ملا وتړو. د ظالم واقعي مرسته دا ده، چې د اصلاح لپاره دعا ورته وشي، له خیرخواهۍ ډک نصیحتونه ورته وشي. داسې حالات ورته مساعد شي، چې ظالم کس ته د خپلې تېروتنې احساس ودرېږي او د ظلم پرېښودو ته راضي شي. د ظالم مرسته له ظالم نه نفرت کول نه دي بلکې له ظالم سره خیرخواهي کول دي. په نفرت سره ظلم زیاتېږي او خیرخواهي د ظلم ریښې وروچوي.

۰۶۳- نرمه رویه

د اسلام پیغمبر خپل ملګري په یوه سفر استول نو د نصیحت په ژبه یې ورته وویل چې له خلکو سره په نرمي چلند وکړئ ځکه چې تاسې اساني کوونکي لېږل شوي یاستئ، سختي کوونکي نه یاستئ لېږل شوي. دا حدیث د هرې ځانګې په خلکو پورې تعلق نیسي. په دې حدیث کې د هر چا لپاره نصیحت شته. مثلاً یو افسر به له خپلو ماتحتو

سره د همدې اصول له مخې چلند کوي. یو استاد به له خپلو زده کوونکو سره همدا معامله کوي. یو مدیر به د خپل شرکت له کارمندانو سره په همدې ډول برخورد کوي، او داسې نور.

هر انسان ته بویه چې دا نصحیت په پام کې ونیسي. او دا فکر ورسره وي، چې دی چې هر چېرته دی، هغه ځای ته د خدای له لوري لېږل شوی دی. دی به خلک په ستونزو کې نه اچوي، بلکې د اسانۍ لارې به ورته لټوي.

۰۶۴- د رحم فورمول

د اسلام پیغمبر وفرمایل: «تاسې د ځمکې په اوسېدونکو رحم وکړئ، د اسمانانو خاوند به په تاسو رحم وکړي.» دا یو ساده اصول دی، چې په هر نارینه او ښځینه کې د خیر د کار داسې جذبه راپاروي چې هېڅ کله پای نه مومي.

هر انسان د خدای مرستې ته محتاج دی. هره ښځه او

هر نر اړتیا لري، چې د ژوند په بېلا بېلو پړاوونو کې د خدای له مرستې برخمن وي. په دې دنیا کې هېڅ څوک هم د خدای له مرستې پرته نه شي کامیابېدلی.

د دې لپاره چې ځان د خدایي مرستې مستحق وګرځوو، تر ټولو اسانه لاره يې دا ده، چې انسان چې د خپل ځان لپاره له خدای نه څه غواړي، هماغه څه دی نورو خلکو ته هم ورکړي. دی غواړي، چې خدای ورسره مرسته وکړي، نو ده ته هم پکار ده، چې له نورو سره مرسته وکړي. دی غواړي، چې خدای ورسره د نرمي چلند وکړي، نو دی دې هم له نورو سره په نرمي چلند کوي. دی غواړي، چې خدای يې له تېروتنو او لغزشونو ورتېر شي، نو ده ته هم بویه چې د نورو له تېروتنو ورتېر شي.

له انسان سره د نرمي او شفقت چلند ګواکې عملي دعا ده او د عمل په ژبه کې دا ویل دي، چې خدایه! ما ستا له بندګانو سره د نرمي او شفقت معامله وکړه، نو اوس ته هم له

ماسره د نرمي او شفقت معامله وکړه.

۰٦٥- خپلمنځي درناوی

په قرآن کريم کې د پيغمبر عليه السلام په ژبه ويل شوي دي چې اې خلکو، ستاسې لپاره ستاسې دين او زما لپاره زما دين. دا آيت راته ښيي، چې په يوه ټولنه کې چې د ګڼو مذاهبو خلکو ژوند کوي، نو د هغو ترمنځ معتدل ماحول څرنګه جوړ کړو. د دې ساده فورمول دا دی چې د يوه پيروي وکړئ او نورو ټولو ته درناوی وکړئ:

Follow one and respect all.

په مشترکو مذهبي ټولنو کې د سوله ييزې فضا لپاره همدا يوازنی اصول دی. دا دنيا د اختلاف دنيا ده. په دې دنيا کې د اختلافاتو ختمېدل امکان نه لري. په داسې حالت کې د عمل وړ فورمول همدا يو دی او هغه زغم او تحمل دی.

یانې هر یوه ته دا حق ورکول چې د خپلې خوښې مطابق مذهب یا کلچر ورخپل کړي.

د اختلاف په موضوع باندې له یو بل سره سوله ییز ډیالوګ کولی شو، خو د اختلاف د ختمولو کوششونه لا زیات اختلافات زېږوي، له دې پرته هېڅ هم نه کوي.

٠٦٦- مذهبي درناوی

د پیغمبرﷺ په زمانه کې په مدینه کې ځینې یهودي قبیلې اوسېدې. یوه ورځ د اسلام پیغمبر ولیدل چې په لاره باندې یوه جنازه روانه ده. د اسلام پیغمبر په دې وخت کې ناست و. د جنازې په لیدو پیغمبرﷺ سمدستي له درناوي ورته ودرېده. یوه صحابي وویل، اې د خدای رسوله! دا خو د یوه یهودي جنازه وه. نبي کریمﷺ وفرمایل، ولې هغه انسان نه دی؟

دا حدیث راته ښیي، چې انسان په هر حال کې د درناوي

وړ دی، هغه که زموږ د خپل مذهب وي او که د بل مذهب، زموږ د قوم وي او یا د بل قوم. په هېڅ پلمه هم د انسان درناوی له منځه نه شي تللی. حقیقت دا دی چې هر انسان هماغه یوه خدای پیدا کړی دی. له دې امله ټول انسانان په یو ډول د درناوي وړ دي.

۰٦٧- په دښمن کې ملګری

په قرآن کریم کې ویل شوي چې که کوم څوک خپل دښمن درته واپسي نو په غبرګون کې تاسې هم دښمني مه ورسره کوئ بلکې ښه رویه ورسره کوئ. د دې یو طرفه برخورد پایله به دا وي چې دښمن به مو هم ملګری شي. د اسلام دا لارښوونه راته ښیي چې دښمني ابدي شی نه دی. حقیقت دا دی، چې په هر دښمن انسان کې یو ملګری انسان پټ وي. د خپلې یو طرفه رویې له لارې دا احتمال په حقیقت بدل کړئ، خپل دښمن په خپل ملګري بدل کړئ.

په غبرګون کې ښکلې رویه د انسان وجدان راویښوي او د چا چې وجدان بیداره وي، هغه بل هیڅ روش هم نه شي زغملی مګر دا چې له دښمنۍ لاس واخلي او ستاسې ملګری شي.

۰٦۸- له نرمۍ نه بې برخې

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «څوک چې له نرمۍ بې برخې وي، هغه له هرې ښېګڼې بې برخې دی.» دا حدیث یو هر اړخیز اصول راته ښيي او هغه په خبرو اترو او اړیکو کې نرمي ده.

هغه انسان چې د نرمۍ طریقه خپله کړې، هغه به په هره مسئله کې او همېش بریالی وي، ځکه هیڅ څوک له دا ډول یوه سړي سره دښمني نه کوي. خو څوک چې په چارو کې له نورو سره نرمي نه کوي، د هغه به کار له ورانېدو سره ملګری وي، په دې چې هر سړی به له ده نه سر ټکوي. د مخالفینو او دښمنانو په منځ کې به راګیر وي. او د کور دننه او له کور

نه بیرون دواړو ځایونو کې به له هسې مسایلو سره لاس او ګریوان وي.

۰۶۹- د ساده‌ګي اهمیت

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «ساده‌ګي د ایمان برخه ده.»
ساده ګي د ایمان برخه ګڼل د ساده‌ګي ډېر لوړ اهمیت څرګندوي. ساده‌ګي د باهدفه انسان تګلاره ده. باهدفه انسان د تجمل او عشرت بار په اوږو نه شي وړلی چې په سهولتونو او عیاشیو کې دې یې سر ډوب وي او د خپل وخت او انرژي یوه برخه په همدې لارو کې ولګوي. د ساده‌ګي معنا ده، خپلې اړتیاوې یوازې تر لازمي شیانو پورې محدود ساتل، خپل ځان له نا اړینو شیانو سره نه عادت کول، خپل ځان د ارامتیا له شیانو لرې ساتل. ساده‌ګي په اصل کې ډېر غوره تدبیر دی. ساده‌ګي دا ممکنوي، چې انسان خپل ژوند په بشپړه توګه د خپل هدف لپاره وکاروي او د ژوند هیڅ برخه

يې هم له هدف پرته په بل شي کې برباده نه شي.

د انسان د پرمختګ لپاره تر ټولو مهم شی دا دی چې د تفکر بهیر (thinking process) يې له خنډ او ځنډ پرته جریان ولري. ساده‌ګي په دې ذهني بهیر کې ډېر لوی مرستندوی دی. ساده‌ګي د انسان ذهن ته له نورو ټولو شیانو فراغت وربښي.

۰۷۰- د پاکوالي ارزښت

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «پاکوالی د ایمان برخه ده.» له دې حدیث نه معلومېږي چې پاک اوسېدل او خپل چاپېریال پاک ساتل په اسلام کې څومره ډېر ارزښت لري.

اسلام د خپل حقیقت په اعتبار سره دا دی چې د بنده زړه او روح صفا شي. له ککړو فکرونو لاس واخلي او له پاکو فکرونو سره واوسي. خپل دروني وجود هماداسې په ښو

فکرونو سپېڅلی کړي لکه انسان چې په اوبو سره خپل بدن صفا کوي.

بنده چې خپل درون صفا کړي، نو په طبيعي ډول به غواړي چې بيرون يې هم صفا سوتره وي. دی به په خپل بدن او جامو هم ځانګړی پام ساتي. د خپل کور او خپل ماحول د صفا ساتلو هڅې به کوي. او پاکوالی به د داسې انسان د مزاج تلپاتې برخه وګرځي.

۰۷۱- د منځ لاره

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «خير الامور اوسطها» ياني تر ټولو غوره طريقه د منځ طريقه ده. دا لارښوونه په نورو ټکو کې داسې بيانولی شو چې تر ټولو غوره لاره د منځ لاره ده.

په دنيا کې انسان د ګڼ شمېر خلکو په منځ کې ژوند تېروي. په دې حالت کې بهتره طريقه هغه ده چې انسان له

کوم خنډ پرته خپله لاره ووهي او له چا سره يې نښته ونه شي. همدې لارې ته د منځ لاره ویل کېږي. د منځ لاره همېش د اعتدال لاره وي. د اعتدال لاره همېش عملي لاره وي. په دې لاره کې انسان له کوم خطر پرته وړاندې تللی شي. د اعتدال په لاره کې د داسې لوی تاوان اندېښنه نه وي چې د انسان ټول پلان دې وشړېږي او بلاخره د مايوسي او ناهيلي په ټغر پښې وغځوي.

۰۷۲- په عاجزي کې بلندي

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «چا چې عاجزي وکړه، رب به بلندي ور په برخه کړي.» دا د خدای ټاکلی قانون دی. د دې قانون مطابق، د عاجزي روش د انسان لپاره د پرمختګ لارې پرانيزي. خو د غرور روش انسان د پستۍ په خوا بيايي. په عاجزي کې دوه اړخيزه ګټه ده. عاجزي کوونکی دا ګټه کوي چې په زړه کې يې روحانيت راويښېږي، اعلی انساني صفات

په کې راټوکېږي. د خدای فیضانونه وررسېږي. د حقیقت پسندي مزاج یې شخصیت ته لاره کوي. او دا وړتیا مومي چې شیانو ته په بې پرې انداز وګوري.

له چا سره چې په عاجزي برخورد وشي، هغه د خپل وجدان د اواز له مخې د عاجزي کوونکي د عظمت منلو ته مجبورېږي. د هغه په مقابل کې د سرکښۍ جذبه له لاسه ورکوي او مجبورېږي چې د عاجزي کوونکي اخلاقي برتري ومني او د ځان په مقابل کې هغه ته ډېره لوړه انساني درجه ورکړي.

عاجزي صرف یوه تګلاره ده. په دې کار کې په انسان باندې کوم لګښت نه راځي. په عاجزي باندې بنده کوم څه له لاسه نه ورکوي. خو د هېڅ په نه ورکولو سره هم بنده هر څه لاسته راوړي. که د عاجزي په خلاف روش دروغجنه لویي وي، نو د عاجزي مطابق روش رښتینی انسانیت دی.

۰۷۳- بې ځایه لګښت نه

په قرآن کریم کې اسراف (بې ځایه لګښت) منع شوی دی. یانې له واقعي اړتیاوو پرته لګښتونه کول. د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «ان من السرف أن تأکل کل ماشتهیت» یانې دا هم اسراف دی چې هر هغه څه وخورې چې ستا زړه یې غواړي.

که انسان خپله ګټه په واقعي اړتیاوو ولګوي، نو دا یې روا حق دی. خو که د خپل خواهش او خوند له مخې لګښتونه وکړي، نو هېڅ څوک هم د دې حق نه لري. که خدای چاته ډېر مال ورکړی وي، نو دا یې په دې خاطر نه دی ورکړی، چې یوازې یې په خپل ځان مصرف کړي. مال د خدای امانت دی او انسان ته پکار ده چې په هماغو ځایونو کې یې ولګوي چې خدای ورته ټاکلي دي. کوم بنده چې داسې ونه کړي، نو ګواکې د خدای په امانت کې یې ځان پوره نه دی ثابت کړی.

۰۷۴- اجتماعي برکت

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «د یوه سړي خوراک د دوو کسانو لپاره بس دی او د دوو خوراک د دریو کسانو لپاره بس دی.» په دې حدیث کې د ګډې اوسېدا او په اجتماعي ډول د کار کولو برکت ښودل شوی دی.

په دې حدیث کې د خوړو مثال سمبولیکه بڼه لري. حقیقت دا دی چې دا حدیث د ژوند په ټولو چارو پورې تعلق نیسي. که خلک له یو بل سره په ګډه کار وکړي او په ګډه راشه درشه وکړي، نو کم خلک به هم ډېر لوی، لوی کارونه وکړي. په کمه پانګه کې به هم ډېرو خلکو ته ګټه ورسېږي. له کمو وسایلو نه به هم د ډېرې ګټې ترلاسی ممکن شي. که هر انسان جلا جلا لګیا وي، نو په ډېره وړه دایره کې به یوازې خپل ځان ته ګټه ورسوي. خو که همدا کسان یو بل په خپل کار کې ورګډ کړي، نو په مجموعي توګه به ټولو ته له یو بل نه ګټه رسېږي.

۰۷۵- د انصاف تقاضا

د اسلام پیغمبرﷺ یو ځل په مدینه کې له چانه پور واخیسته. یوه ورځ هغه سړی په خپل پور پسې راغی او د پور د ترلاسي لپاره یې ډېره سخته ژبه وکاروله. د اسلام د پیغمبر ملګرو غوښتل چې سړي ته د خپلې بې ادبي جزا ورکړي. خو پیغمبر علیه السلام له دې کاره راوګرځول او ویې ویل، حقداره د غږېدو لري.

دا له نورو سره د رعایت کولو درس دی. که یو سړی له کومې وجې په غوسه شي یا زشتې خبرې وکړي، نو اورېدونکی دې د رعایت برخورد ورسره وکړي. که یو انسان د بل سړي د زشتو خبرو اورېدو ته تیار نه وي، نو بیا دې له دغسې سړي سره د پور معاملې هم نه کوي. له پور اخیستو وروسته به په هر حال کې پور ورکوونکي دا ته حق ورکوو چې هغه چې په هر رنګ خپل احساسات ښکاره کوي، نو څرګندوي به یې. په دغسې یوه معامله کې باید پور

اخیستونکی د زغم او تیرېدنې لمنه ټینګه کړي. دی داسې نه شي کولی چې پور ورکوونکي ته دې د زغم نصیحتونه پیل کړي.

۰۷۶- له حق نه زیات نه اخیستل

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «که دوه کسان د څمکې قضیه ماته راوړي. او په دې دواړو کې یو کس په چالاکي سره خپله قضیه وړاندې کړي او له دې امله څمکه هغه ته ورکول شي، حال دا چې په حقیقت کې څمکه د هغه نه وي، نو داسې ده لکه د اور ټوټه چې ورکول شوې وي.»

له دې ښکاري چې یو څه چې په رښتیا د سړي حق نه وي، نو که په هغه سودا کې په کوم چل ول له محکمې نه د خپلې خوښې پرېکړه ترلاسه کړي، بیا هم هغه شی د ده نه کیږي. هیڅ عدالتي پرېکړه حقیقت نه شي بدلولی.

حقیقت دا دی چې په یوه شي ناروا ولکه په هر حال کې بده ده. د محکمې پرېکړه یوه ناروا نه شي روا کولی. که د انسان وجدان وایي چې پلانکی شی زما نه دی، نو په دې حالت کې د دې لپاره سمه لاره دا ده چې هغه شی خپل حقدار ته وسپاري، نه دا چې د غلطو تدبیرونو له لارې په ناروا توګه د نورو په شیانو ګېډه واچوي. وجدان تر ټولو لویه محکمه ده. تر ټولو لویه پرېکړه هغه ده چې د وجدان له محکمې نه صادره شوې وي.

۰۷۷- د نورو لپاره هم د ځان په څېر

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «مومن هغه دی چې نورو ته هم هغه څه خوښ کړي چې د ځان لپاره یې خوښوي.» دا د ټولنیزو اخلاقو ډېر هر اړخیز اصول دی. هر سړی په دې پوهېږي چې کومه رویه یې خوښه ده او کومه رویه ناخوښه. همداسې دې له نورو سره هم وکړي. له نورو سره دې هم

هماغه رویه وکړي، چې دی یې د ځان لپاره غواړي او له نورو سره دې له هغې رویې ډډه وکړي، چې د ځان لپاره یې نه خوښوي.

د ټولنیزو اخلاقو دا اصول دومره ساده او فطري دی، چې هره ښځه او هر نر پرې پوهېږي. اړتیا یوازې دا ده چې هر انسان په دې برخه کې حساس شي. کوم حساسیت چې دی د ځان لپاره ښیي، هماغه حساسیت دې د نورو په تړاو هم ښکاره کړي. که خلک دا اخلاقي اصول ورتېينګ کړي، نو ټوله جامعه به د خیر او سولې جامعه وګرځي.

۰۷۸- اقتصادي خپلواکي

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «خدای چې د یو چا لپاره د روزي یوه وسیله برابره کړه، نو بیا دې پخپله له هغې نه لاس نه اخلي، مګر دا چې له مجبوري نه یې پرېښودو ته اړ شي.» د اسلام د لارښوونې مطابق، رزق په خدای پورې تړلی دی. د

همدې لپاره کله چې انسان ته د رزق یو سبب په لاس ورشي، نو د خدای له شکر سره دې په هماغه سبب پورې کلک پاتې شي. او که یې له کوم واقعي لامل پرته پرېږدي، نو د خدای له مرستې نه به یې ځان بې برخې کړی وي.

په اقتصادي ژوند کې د بریا راز استقامت دی. په دې حدیث کې د استقامت او خپلواکي لارښوونه شوې ده. په اقتصادي ژوند کې بریا همېش د اوږدې مودې لپاره له خواریو وروسته ترلاسه کېږي. انسان ته پکار ده چې د حال په ځای اینده په نظر کې ولري. په دې ډول په بنده کې استقامت پیدا کېږي او ارومرو به د بریا تر سرحده رسېږي. دا حدیث ګواکې دا خبره رازده کوي، چې د اقتصادي فعالیتونو لپاره په ځان کې د اینده بیني مزاج وروزئ. یوازې د حال په لیدو حوصله له لاسه مه ورکوئ.

۰۷۹- رزق د خدای له لوري

په قرآن کریم کې ویل شوي چې د ځمکې په سر چې ژوندي ساکښ دي، د ټولو روزي د خدای په غاړه ده. د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «خدای چې د سړي او ښځې لپاره کومه روزي لیکلې ده، هغه ترې هېڅ څوک نه شي ګرځولی، نه يې څوک کمولی شي، نه يې زیاتولی شي.» دا اعلان هر سړي او ښځې ته د داسې روزي ډاډ ورکوي، چې هېڅ تروړونکی يې نشته. د چا زړه ته چې دا خبره لاره وکړي، نو هغه به دوه ګټې وکړي. له یوې خوا به دا باور ترلاسه کړي، چې هر څه چې وررسېږي، هغه به په هر حال کې وررسېږي او د دې عقیدې له مخې به په دې اعتماد سره هلې ځلې کوي، چې زما هڅې ارومرو نتیجه ورکوي. هېڅ څوک هم دومره په زور کې نه دي، چې زما او زما د رزق ترمنځ خنډ جوړ کړي. رزق زما یو داسې حق دی چې پخپله د دې دنیا څښتن زما لپاره لیکلی دی. بیا څوک دی چې دا لیکلی تقدیر

ړنګ کړي.

دا عقیده د انسان له زړه نه د مایوسي احساس رژوي. او ان د مسایلو په هجوم کې هم دا خبره کولی شي، چې یو څوک له مانه زما دنده اخیستلی شي، خو هیڅ څوک دومره زورور نه دی، چې زما تقدیر رانه واخلي.

One can take away my job. But no one has the power to take away my destiny.

۰۸۰- قناعت

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایل: «هغه کس بریالی شو، چې خدای ورته د اړتیا په اندازه روزي ورکړه او ده په دې روزي قناعت وکړ.» له دې ښکاري چې د بریا راز په شتو باندې قناعت کول دي، نه دا چې په نشت پسې د غم په تغره کېنو. په دنیا کې چې بنده هر کله د سمو اصولو له مخې د ګټې وټې هڅه وکړي، نو ارومرو دومره پیسې لاسته راوړي، چې د

خپلو اړتياوو لپاره يې بس شي. که انسان په شتو باندې راضي شي، نو د دې ګټه بنده د ذهني سکون په صورت کې ترلاسه کوي. خو سکون همېشه په قناعت کې وي، او د قناعت معنا ده، په شتو باندې خوشاله کېدل.

خو هغه شخص چې شتو ته په کمه سترګه ګوري او په نشتو پسې منډې وهي، هغه به هېڅ کله مطمئن نه شي. په دې چې په دنيا کې د شيانو هېڅ حد نشته. انسان چې هر څومره شيان هم ځان ته جمع کړي، بيا به هم ځيني شيان پاتې وي، چې دا حرص به ورکوي، چې زه بايد دا شيان هم لاسته راوړم. په دې سره انسان تل د لا ډېرو په حرص کې سرګردانه وي. او همدغه ډول نارامه ژوند به تېروي، تر دې چې په همدې حال کې يې سترګې پټې شي.

۰۸۱- سوال نه کول

د اسلام پيغمبر وفرمايل: «تاسې له چا سوال مه کوئ. په

دې چې بر لاس تر ښکتني لاس نه ډېر غوره دی.» دا د غوره انسانيت لارښوونه ده. غوره انسانيت دا دی، چې بنده په خپل ځان تکيه وکړي او له نورو څه ونه وغواړي.

غوښتل ساده خبره نه ده، د اخلاقي لوېدا نښه دی. څوک يې چې له نورو غواړي، ګواکې هغه په اسانه روزي ژوند کول غواړي. داسې انسان به د خيرات غوښتلو بيه دا پرې کوي، چې خپل استعداد ته به رشد ورنه شي کړای. د ده په شخصيت کې پټ ځواکونه به همداسې تر ايرو لاندې پاتې شي. د زيار او زحمت جذبه به يې سړه شي. او په هغه کمزوري به اخته شي، چې تن آساني يې بولي. د ژوند سمه طريقه دا ده، چې انسان په خپل ځان بروسه وکړي. خپل ځان له زيار او خوارۍ سره عادت کړي. په خپلو پښو د درېدو هڅه وکړي. او له ځانه نورو ته ورکوونکی جوړ کړي، نه له نورو اخيستونکی.

۰۸۲- د تجارت لویه برخه

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «تسعة اعشار الرزق فی التجارة» یانې د رزق نوې سلنه برخه په تجارت کې ده.» په دې حدیث کې د فطرت یو قانون بیان شوی دی. هغه قانون دا دی چې د خدای د تخلیقي پلان له مخې، په تجارت کې د رزق تر ټولو لویه برخه ایښودل شوې ده.

دا حدیث د هر انسان لپاره د امید خزانه ده. که انسان ته دنده ورپیدا نه شي یا په میراث کې خپل حقونه ور ونه رسیږي او یا له نورو لارو د ګټې وټې هیله ورسره نه وي، نو پکار ده چې تجارت پیل کړي. د تجارت له لارې به دی دومره ډېره شتمني لاسته راوړي، چې له بلې هیڅ لارې به یې هم نه شوی لاسته راوړلی.

۰۸۳- د زحمت مړی

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «الله تعالی له خپل هغه بنده سره مینه کوي چې د زحمت له لارې خپله مړی وګټي.» دا حدیث د زحمت د مړی ارزښت راته ښيي. په زحمت روزي ګټل ساده خبره نه ده. حقیقت دا دی چې د زحمت روزي د ټولو انساني ښېګڼو سرچینه ده. د زحمت مړی تر ټولو ډېره روا مړی ده. په زحمت سره خپله روزي ګټل انسان حقیقت لیدونی روزي. د زحمت مړی په انسان کې د ساده‌ګي مزاج پیدا کوي. د زحمت روزي له انسان سره د نورو په درک کولو کې مرسته کوي. د زحمت مړی انسان له تن آساني نه ژغوري. د زحمت مړی د شخصیت د تکمیل یوه مهمه لاره ده. که مجبوري نه وي، نو بیا هم انسان ته بویه چې د خپل ژوند لپاره د زحمت لاره غوره کړي او په هر حال کې خپل ځان له ارام طلبي وساتي.

۰۸۴- په ژبې بندیز

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «د انسان د دروغجنتیا لپاره همدا بسنه کوي چې هره اوریدلې خبره تر نورو ورسوي.» دا حدیث د وینا د ادابو یو ډېر مهم اصول راته بیانوي. هغه دا چې انسان ته پکار ده چې بې سوچه او بې فکره ونه غږیږي.

په اجتماعي ژوند کې بیا بیا ځلې داسې کېږي چې د نورو په خلاف مو ډېرې زیاتې خبرې تر غوږونو رارسېږي. تجربو ښودلې ده چې اوریدلې خبره چې بیا بیا ځلې کېږي، نو له یوې خبرې نه بیخي بل شی جوړ شي. تر دې چې خبره دومره هم بدلیدلی شي، چې یوه رښتیا خبره په دروغو واوړي. د همدې لپاره یوازې د اوریدو له مخې باید یوه خبره تکرار نه کړو. د ښې خبرې په تکرار او خپرولو کې کومه بدي نشته، خو که خبره بده وي، نو تر هغو پورې یې باید وړاندې ونه رسوو، چې د څېړنې په مټ مو ټوله خبره نه وي معلومه کړې.

۰۸۵- د غیبت کفاره

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «د غیبت کفاره دا ده چې د هغه چا لپاره د مغفرت دعا وغواړئ چې تاسو یې غیبت کړی دی.» غیبت دا دی چې د یو چا په نشتوالي کې د هغه بدي وويل شي.

غیبت د بدخواهي عمل دی. له بنده نه چې کله د غیبت غلطي وشي، نو پکار ده چې د چا غیبت یې کړی دی، د هغه لپاره د خیرخواهي یو کار وکړي. او د خیر غوښتني یوه لاره دا ده چې د هغه سړي په حق کې ښې دعاوې وشي. دا به د غیبت کوونکي له لوري په بدخواهي پسې د خیرخواهي معامله وي او گناهونه به یې ور ورژوي.

۰۸۶- جامع نصیحت

د اسلام پیغمبرﷺ خپل یوه ملگري ته وفرمایل: «ایا تاته

جامع نصيحت وکړم؟ ويې ويل هو، اې د الله رسوله! رسول الله ﷺ وفرمايل، د خپلې ژبې ساتنه کوه.»

د ژبې د ساتنې معنا دا ده چې انسان چې څه وايي، نو په غور او فکر يې ووايي. داسې خبره دې نه کوي، چې د نورو زړونه پرې ازارېږي. له داسې خبرې چې په ټولنه کې بدي او فساد خپروي، په هر حال کې ځان وساتي. دا يو حقيقت دی چې زياتره ټولنيزې بدۍ د ژبې له امله خورېږي. ژبه په خپل واک کې ساتل د ټولنيزو بديو دروازه تړي او په ژبه واک نه لرل د ټولنيزو بديو دروازه پرانيزي. دا د انسان سنجيدګي ښيي، چې بنده خپله ژبه همېش په ډېر پام سره وکاروي. د ژبې غلط استعمال دا دی چې سړی د نورو بدۍ بيانې کړي، له نورو سره زشتې خبرې وکړي، د نورو عيبونه ولټوي او په خلکو کې يې افشا کړي.

۰۸۷- صبر او اعراض

د اسلام یوه لاربښوونه صبر ده. په قرآن کریم کې بیا بیا ځلې په صبر تاکید شوی دی. یو ځای یې فرمایلي چې «ولربک فاصبر» یانې د خپل رب لپاره صبر وکړه. همدا راز فرمايي چې صبر وکړئ او ستاسې صبر د الله لپاره دی. انسان چې کله صبر کوي، نو په ظاهر کې یې دا صبر د یوه انسان په مقابل کې وي، خو د خپل حقیقت په اعتبار دغه صبر د خدای له تخلیقي پلان سره د مطابقت کولو په معنا وي.

خدای د دې دنیا نظام داسې هستولی دی چې دلته هر فرد ازادي ولري. د هر چا لپاره د سیالۍ ماحول پرانیستی وي. په دې اساس بیا بیا داسې پېښېږي چې یوه ته له بل نه شکایت پیدا کېږي. د یوه له لاسه بل ته زیان رسېږي. په داسې حالت کې په ناخوښو پېښو صبر کول د خدای په تخلیقي طرحې رضا کېدل دي. د صبر د همدې اهمیت له مخې خدای صبر د خپل ځان لپاره صبر کول یاد کړي دي.

په قرآن کریم کې اعلان شوی دی چې هغه څوک چې صبر وکړي، بې حسابه اجر او انعام به ترلاسه کوي.

۰۸۸- یو طرفه زغم

د اسلام پیغمبرﷺ وفرمایل: «څوک چې په تاسې ظلم وکړي، تاسو ورته ببښنه وکړئ.» دا خورا د حکمت لارښوونه ده. ظلم د ظلم په ببښلو سره ختمیږي. د ظلم په خلاف ځوابي اقدام کول هیڅ کله ظلم نه ختموي.

د اسلام د پیغمبرﷺ دا وینا په اصل کې د پایله‌محور عمل (result oriented action) لارښوونه ده. که یو شخص د ظلم اقدام وکړي، نو مظلوم باید تر ټولو دمخه دا فکر وکړي، چې د ده اقدام باید داسې وي چې مظلومیت یې ورسره ختم شي، نه دا چې مظلومیت یې نور هم زیات شي. هرګوره چې یو مظلوم په دې ډول فکر وکړي، نو پوه به شي، چې ظالم ته ببښنه کول تر ټولو لوی انتقام دی. د ظالم

هېرول د ظلم د ختمولو تر ټولو اسانه تدبیر دی. ظالم معاف کول د مجبورۍ خبره نه ده، یو ډېر اعلی اخلاقي اصول دی. بنده چې کله ظالم ته ښښنه کوي، نو باید د خپلواکې ارادې له مخې یې وښښي. د مجبورۍ له مخې یې معافول هم بې ارزښته دي او نه معافول یې هم بې ارزښته.

۰۸۹- د مخ ګرځولو تګلاره

په قرآن کریم کې ویل شوي چې له جاهلانو او ناپوهانو مخ وګرځوئ. په دې دنیا کې د بریالي ژوند لپاره دا خورا مهم اصول دی. دا حقیقت دی چې د نباتاتو په دنیا کې چې له ګلونو سره ازغي هم شته، همداسې په بشري دنیا کې د پوهانو په خوا کې په ناپوهو خلکو هم هر ځای ډک دی. هغسې چې د نباتاتو په دنیا کې بنده له ازغیو سره له نښتې پرته ګلونه ورشکوي، په همدې ډول به په انساني دنیا کې هم بنده له ناپوهو خلکو سره له ښکېلېدا پرته د خپل ژوند

سفر لنډوي.

له ناپوهو خلکو سره په نښتې هېڅ ګټه هم نه شي بريالی کېدلی. د همدې لپاره هوښياري دا ده چې کله انسان له کوم نادانه سره مخ شي، نو له پامه دې يې وغورځوي او خپله لاره دې وهي. د هيچا په وس کې نه ده چې د دنيا ټول احمقان ختم کړي. البته دا د هر چا په وس کې ده چې له احمقانو سره له نښتې پرته د خپل ژوند جوړولو ته دوام ورکړي. له احمقانو نه په مخ ګرځولو کې دا انديښنه نشته چې هغوی به لا زوړر به شي. اعراض يا مخ ګرځول اور مړ کوي، لمبې يې لا ډېرې نه وزياتوي.

۰۹۰- په صبر کې بريا

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «پوه شئ چې بريا له صبر سره ده.» په دې حديث کې د صبر بې پناه ارزښت ښودل شوی دی. د دې حديث مطابق، صبر د ټولو پرمختګونو زينه

ده. په دې دنیا کې صبر کوونکی هیڅ کله ماتې نه شي خوړلی. اصلي نکته دا ده چې په دې دنیا کې هر انسان له لوړو، ژورو سره مخ کېږي. هر انسان بیا بیا ځلې له ناخوښو حالاتو تېرېږي. په داسې حالت کې زیاتره داسې کېږي چې انسان خپل همت له لاسه ورکوي. خپل ځان ماته خوړلی احساسوي. خو دا سمه خبره نه ده. حقیقت دا دی چې په دنیا کې د بریا امکانات دومره زیات دي چې هیڅ کله پای نه مومي. له یوې ناکامي وروسته تل بله کامیابي سترګکونه وهي. که انسان له لومړنۍ ماتې وروسته د صبر لمنه ټینګه کړي، نو ډېر ژر به پوه شي چې یوه بله بریا ورته ډېر نیږدې سترګې په لار ده.

۰۹۱- په واړه شر قناعت

د اسلام د پیغمبر ﷺ یوه صحابي عمیر ابن حبیب وویل «څوک چې د یوه احمق کوچنی شر ونه زغمي، هغه به د

احمق لوی شر ګالي.»

هغسې چې په دې دنیا کې هوښیار خلک شته، همداسې دلته ناپوه خلک هم شته. دا ناپوه خلک د خپلې ناپوهي له لاسه نورو ته یو نه یو تکلیف او کړاو ور رسوي. دا کړاو په پیل کې کوچنی کړاو وي. د دانشمندي تقاضا دا ده چې دا کوچنی تکلیف وزغمل شي. ځوک چې پر کوچني تکلیف له ناپوه سره ښکر په ښکر شي، نو ناپوه ضد اخلي او نور ډېر کړاو هم رسوي. په دې حالت کې غوره خبره دا ده چې کوچنی تکلیف وزغمو، تر څو له لوی کړاو سره مخ نه شو.

۰۹۲- د زغم په مټ دفاع

مشهور صحابي عبدالله بن عباس وفرمایل: «د احمق د حماقت دفاع د زغم په وسیله وکړئ.» د صحابي د دې وینا مطابق، د دفاع یوه مناسبه طریقه دا هم ده چې د ځوابي دفاع لاره خپله نه شي.

په دنیا کې بیا بیا ځلې داسې کېږي چې انسان له احمقانو سره مخ کېږي. د داسې احمقانو له شر نه د ځان ساتنې تر ټولو مؤثره لاره د تحمل لاره ده. د تحمل لاره د احمقانه کړنې په ابتدایي مرحله کې شنډوي. خو که د ناپوهانو په مقابل کې د غبرګون لاره ونیول شي، نو د هغوی بدي نوره هم زیاتېږي، تر دې چې له وس او توان نه به مو هم ووځي.

۰۹۳- غوسه نه

یو سړی د اسلام پیغمبر ته راغی. ویې ویل، اې د خدای رسوله! ماته یو داسې نصیحت وکړئ، چې زما ټول ژوند ورسره سم شي. نبي کریمﷺ وفرمایل: «غوسه مه کوه.» دا بې له شکه ډېر جامع نصیحت دی. دا یو داسې اصول دی چې که انسان یې خپل کړي، نو د ژوند ټولې چارې به یې سیخې شي.

اصلي خبره دا ده چې انسان تل په تهولنه کې اوسي. او وخت په وخت له داسې تجربو سره مخ کېږي چې انسان پاروي او غوسه کوي يې. او کله چې انسان په غوسه شي، نو تر هغه وروسته يې په سينه کې د نفرت او انتقام اور لمبور کېږي. نو بنده د غوسه پاروونکي په خلاف يو انتقامي گام اخلي او بيا هر انتقام يوه بل انتقام ته پوکی ورکوي. په دې ډول په انتقام کې د انتقام يوه سلسله شروع کېږي چې له تباهي پرته هيڅ ځای ته هم نه رسېږي.

په داسې حالت کې د خپل ژوند سفر په بريا سره لنډول د دې تقاضا کوي چې بنده د غوسې په څېر احساساتو باندې پښه کېږدي او منفي حالات هم په مثبت انداز ځواب کړي.

۰۹۴- د غوسې حل لاره

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «کله چې انسان غوسه شي، نو که ولاړ وي، ناسته دې وکړي. که غږېږي، نو غلی دې

شي.» د دې معنا دا ده چې انسان دې خپل حالت بدل کړي. د حالت دغه تبديلي به يې د غوسې د ختمېدو لامل شي.

غوسه يو اور دی چې په يوه ناخوښه خبره په انسان کې شغلې نيسي. غوسه انسان د تخريبي روش په خوا بيايي. انسان په تاوان اړوي. په داسې حالت کې د هوښياري نښه دا ده چې د غوسې په راتلو سره دې سمدستي د هغې د سړولو تدبير وګوري. د تدبير په مټ انسان خپله غوسه په څو دقيقو کې له منځه وړلی شي. خو که په خپل حال پرېښودل شي، نو انسان ته داسې تاوانونه اړوي، چې جبران به يې بيا هېڅ کله ممکن نه وي.

غوسه کېدل يوه طبيعي خبره ده. پخپله غوسه کېدل کومه بده خبره نه ده، بده خبره دا ده چې انسان په خپله غوسه کنټرول ونه لري. په غوسې نه برلاسي له خپله لاسه د ماتې خوړلو په معنا ده او له خپله لاسه ماتې خوړل بې له شکه تر ټولو بده ماتې ده.

۰۹۵- له شيطان نه پناه وغواړئ

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «شيطان ستاسې دښمن دی. نو هرکله چې تاسې داسې محسوسوئ، چې شيطان مو غولوي، نو ووايئ چې اللّٰهُمَّ اني اعوذبک من همزات الشيطان يانې اې خدايه! زه د شيطان له وسوسو نه تاته پناه دروړم.»

شيطان د انسان دښمن دی. شيطان غواړي چې انسان له سمې لارې بې لارې کړي. انسان ته ډول ډول وسواسونه وراچوي او له حقيقت نه يې د اړولو هڅې کوي. شيطان په سترګو نه ښکاري. په پټه په انسان بريد کوي او انسان د دې شيطاني بريد پر وړاندې بالکل بې وسه دی. له دې بريد نه د ژغور يوازې يوه لاره ده او هغه له خدای نه مرسته غوښتل دي. د خدای وعده ده چې هرکله يو انسان د شيطان پر وړاندې خدای ته پناه ورووړي نو خدای ارومرو پناه ورکوي. همدا د دې ستونزې يوازنۍ حل لاره ده.

۰۹٦- زورور ځوک

د اسلام پيغمبرﷺ وفرمايل: «زورور هغه ځوک نه دی، چې په غېرنيونه کې خلک لاندې کوي، بلکې په متهو کې زورور هغه ځوک دی، چې د غوسې په وخت کې خپل ځان راتم کړي.» دا بې له شکه د بنده د زورورتيا تر ټولو غوره معيار دی. په بدني مبارزه کې يو ځوک لاندې کول کومه لويه کارنامه نه ده، دا ډول لويه کارنامه خو يو حيوان هم کولی شي. د يوه انسان د زورورتيا تر ټولو لويه نښه دا ده چې کله غوسه ورشي، نو په خپل ځان بشپړ واک ولري. له غوسې سره، سره د انسانيت له دايرې نه پښه ونه باسي، په خپلې غوسې برلاسی اوسي، نه دا چې غوسه پر ده برلاسې اوسي.

۰۹۷- په سختي کې اساني

په قرآن کريم کې د فطرت له بيان شويو قوانينو څخه يو

قانون دا هم دی چې په دې دنیا کې له مشکلاتو سره اساني هم ملګرې ده (الانشراح) یانې له مشکلاتو وروسته نه، بلکې په خپله له مشکلاتو سره په خوا کې د اساني اړخ هم شامل وي. دا د فطرت ابدي قانون دی، هېڅ کله نه بدلېږي.

اصلي نکته دا ده چې په دنیا کې د مشکلاتو په پرتله د امکاناتو اندازه ډېره زیاته ده. که یو مشکل ایجاد شي او یو ځل کوم تاوان ورسېږي، نو له انسان سره ناهیلي نه ښایي. بلکې پکار ده چې خپله فکري قوه او وړتیا په کار واچوي. بنده چې فکر وکړي، نو پوه به شي چې په همدې وخت او همدې ځای کې د ده لپاره ګڼ نور امکانات هم پراته دي. د یوه فرصت په بایللو سره دی دوهم فرصت هم موندلی شي چې له دې فرصت نه په استفادې سره وړاندې لاره ووهي. په اوسنۍ دنیا کې د ژوند بهترین فورمول دا دی، چې ستونزې له پامه وغورځوئ او له فرصتونو استفاده وکړئ. هڅه وکړئ چې مخالف حالات د خپل ځان لپاره په موافقو

حالاتو بدل کړئ. خپله ناکامي د لا ښو طرحو له لارې په بریا تبدیله کړئ.

د خدای په دې دنیا کې دا ممکن دی چې انسان د خپل عقل په مټ منفي په مثبت بدل کړي. دا امکان د هر هغه چا لپاره پروت دی چې همت ونه بایلي او د ناهیلۍ په وختونو کې هم هیله من پاتې شي.

۰۹۸- د اساني لارې انتخاب

د اسلام د پیغمبرﷺ میرمنه عایشه د پیغمبرﷺ د عمومي تګلارې په هکله وایي چې د نبي کریمﷺ په مخکې به چې دوه کارونه راغلل نو همېش به یې مشکل انتخاب پرېښوده او اسانه انتخاب به یې ورنیوه.

د دې معنا دا ده چې کله به پیغمبرﷺ د تشدد د لارې او سوله ییزې لارې په منځ کې یوه لاره غوره کوله، نو د تشدد

لاره به يې پرېښودله او سوله ییزه لاره به يې غوره کوله. دغه راز چې کله به يې د نښتې او تېرېدنې په منځ کې یوه لاره غوره کوله، نو تل به يې د نښتې لاره پرېښودله او د تېرېدنې طریقه به يې خپلوله. دغه راز د جګړې او سولې ترمنځ به چې د یوه انتخاب موکه وه، نو همېش به يې جنګ پرېښوده او سولې ته به يې غېږه ورکوله.

همدا حکمت دی. د دې حکمت ګټه دا ده چې انسان له لا زیات ورانې وژغورل شي او خپلې چارې په بریالیتوب سره مخکې یوسي. په هره مسئله کې د دواړو تګلارو امکان وي. خو هوښیاري هماغه ده چې ښېلګه يې زموږ د پیغمبر علیه السلام په ژوند کې لیدل کېږي.

۰۹۹- په ناخوښو کې خیر

په قرآن کریم کې یو ځای د نصیحت په ژبه ویل شوي دي چې تاسې به یو شی بد ګڼئ او هغه به ستاسې لپاره ښه

وي. او و دې شي چې تاسې به يو شی خوښوئ او هغه به ستاسې لپاره بد وي.

دا ايت د ژوند په ټولو چارو پورې تعلق نيسي. خلک عموما شيانو ته له ظاهري اړخه ګوري. هغوی د ظاهري راښکونتيا له مخې يو شی خوښوي. او هغه شی چې ظاهر يې دلکش نه وي، نو د خوښې وړ يې نه ګرځي او مخ ترې اړوي. خو د خپلې حقيقي پايلې له مخې دا طريقه درسته نه ده.

زياتره وختونه داسې کېږي چې يو شی په سترګو ښه نه ښکاري، خو د اصل حقيقت په اعتبار د انسان ګټه په هماغه شي کې وي. خو يو شی بيا په سترګو ډېر ښه ايسي، خو د اصل حقيقت په اعتبار هماغه شی انسان په بدو پايلو اړوي. په داسې حالت کې بنده ته پکار ده چې د ظاهر له مخې د شيانو په هکله پرېکړه ونه کړي بلکې د ژورو حقايقو له مخې شيانو ته وګوري او د هماغه له مخې پرېکړه وکړي.

۱۰۰- یوه دعا

د پیغمبر علیه السلام یوه دعا په دې ټکو کې راغلې ده «اللّٰهُمَّ ارنا الحق حقا و ارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه وارنا الاشياء كما هی» یانې اې خدایه! ماته حق د حق په توګه رابښکاره کړه او د حق د متابعت توفیق راکړه او باطل د باطل په توګه رابښکاره کړه او له باطل نه د ځان ساتنې توفیق راکړه او شیان هغسې راته وښایه څرنګه چې دي.

په اوسنۍ دنیا کې تر ټولو ډېر اړین شی دا دی چې انسان عیني یا موضوعي فکرطرز ولري. په دې حدیث کې د همدې فکرطرز لپاره د دعا لاربښوونه شوې ده. په دنیا کې انسان په داسې حالاتو کې اوسي چې زیاتره وختونه حق د باطل په شکل کې ویني او باطل د حق په شکل کې. په دې دعا کې بنده خپل رب ته لاسونه لپه کړي دي چې له دې بې لارۍ نه یې وساتي او ده ته هغه لید ورپېرزو کړي چې شیان په خپل اصلي حالت (as it is) کې پرې ولیدلی شي. له سم

فکر نه سم عمل زيږي او سم عمل همېش انسان د بريا په لوري رهبري کوي.

د دې پيغمبرانه دعا مطابق، هر انسان له دې فکري مسئلې سره لاس و ګرېوان دی چې حق د حق په بڼه ونه شي ليدلی او باطل د باطل په بڼه. دا ستونزه د شرطي سازي له امله پيدا کېږي. هر انسان له پيدايښت وروسته په يوه چاپېريال کې رالويېږي او په ابتدايي کلونو کې د خپلې ذهني خامي له امله د چاپېريال اغېز په کې ريښې کوي. همدې ته شرطي سازي ويل کېږي. پوخ عمر ته له رسېدو وروسته هر انسان بايد دا کار وکړي چې خپل شعور متحرک کړي او د خپلې شرطي کېدا طلسم ماته کړي او غير شرطي سازي يې وکړي. خپل ځان د واقعيت مطابق د فکر کولو درجې ته ورسوي. د علم تر ټولو لويه ګټه دا ده چې انسان باشعوره کوي او د خپل ځان غيرشرطي سازي ته يې تياروي. پاسنۍ دعا د همدې غيرشرطي سازي په بهير کې د ايمان عنصر

ورزياتوي.

پای

تبوک، سعودي عربستان

۱۵ فبروري، ۲۰۲۵